

LUND UNIVERSITY

En organisation med en tydlig karta.

Formering, frågor och fokus i Brottsofferjourernas Riksförbund 1988-2013

Svensson, Kerstin; Gallo, Carina

2018

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Svensson, K., & Gallo, C. (2018). *En organisation med en tydlig karta. Formering, frågor och fokus i Brottsofferjourernas Riksförbund 1988-2013*. (Research Reports in Social Work; Vol. 2018, Nr 3). Lunds universitet : Socialhögskolan.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

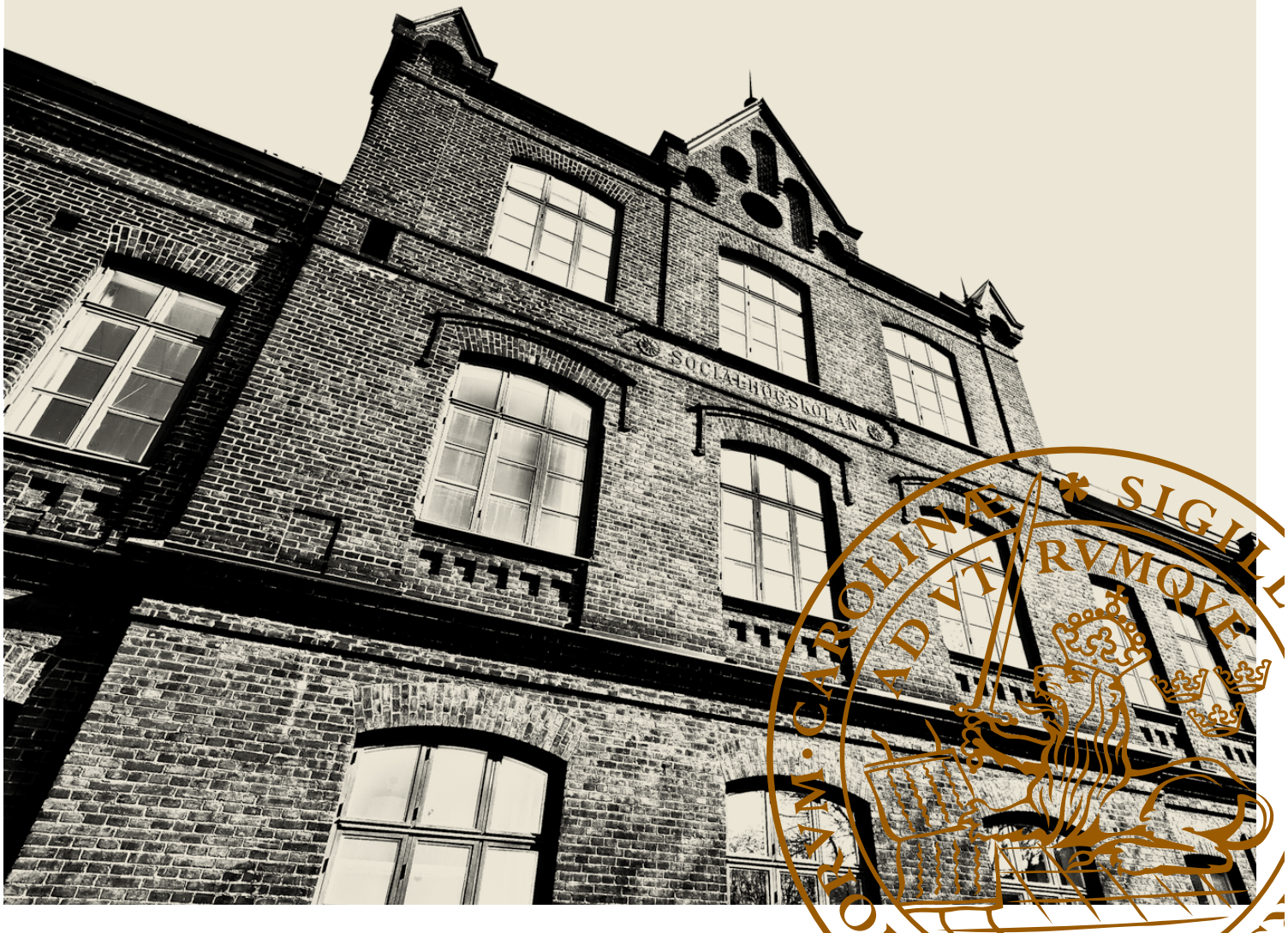
LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

En organisation med en tydlig karta

Formering, frågor och fokus i
Brottsofferjourernas Riksförbund 1988-2013

KERSTIN SVENSSON & CARINA GALLO

En organisation med en tydlig karta
Formering, frågor och fokus i
Brottsofferjourernas Riksförbund
1988-2013

Kerstin Svensson och Carina Gallo

ISBN: 978-91-7753-225-5

© Författarna och Socialhögskolan, 2018

Redaktör: Lars Harrysson

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Förord

Denna rapport baseras på ett forskningsprojekt, Brottsofferjourernas Riksförbund – formering, frågor och fokus, som finansierats av Brottsofferfonden¹. Projektet formulerades av oss, Kerstin Svensson och Carina Gallo, och fonden beviljade vår ansökan om medel. Brottsofferjourernas Riksförbund bytte 2013 namn till Brottsofferjouren Sverige². I rapporten använder vi i huvudsak det namn som gällt under den studerade perioden. Men i kontakterna med organisationen under projektet har organisationen också haft namnet Brottsofferjouren Sverige. Det kan vara viktigt att här inledningsvis berätta att projektet inte är beställt av och inte heller styrt av Brottsofferjourernas Riksförbund. Däremot har de visat intresse för projektet och på ett mycket gott sätt bidragit till att det kunnat genomföras.

Vi har många att tacka för att detta projekt blivit möjligt att genomföra. Vårt första tack riktas till Brottsofferfonden som beviljade anslag till projektet. Ett stort tack riktas också till Brottsofferjouren Sverige för deras medverkan och generositet i att ge oss tillgång till organisationens arkivmaterial. Under arbetets gång har vi många personer att tacka för direkt och konkret hjälp i arbetet. Först personalen vid Brottsofferjouren Sveriges kansli som välvilligt bistått oss med goda praktiska förutsättningar för att ta hand om arkivmaterialet. Alla pappershandlingar i organisationens arkiv digitaliserades, dels för organisationens räkning, dels för projektet. I det arbetet deltog också flera volontärer som anlätades via Volontärbyrån i Stockholm. I bearbetningen av materialet har Viktor Lindgren bidragit med transkriptioner av intervjuer. Studenter vid Holy Names University har varit involverade i bearbetning av data och formatering av publikationer. Fil. Kand. Annika af Sandeberg har medverkat i bearbetning, analys och presentation i en av projektets publikationer. Fyra för Riksförbundets centrala personer gett oss tid och delat med sig av sina erfarenheter i intervjuer: Eva Larsson, Björn Lagerbäck, Hans Klette och Sven-Erik Alhem. Stort tack till er alla!

Det som presenteras här finns också delvis i andra texter, varav några bör nämnas. En text är publicerad: "The creation of an solicited organisation: Victim Support Sweden" i *Voluntas*³ (Svensson och Gallo, 2018). En är accepterad för publicering: "Victim Support Sweden, the state and fellow human beings" i *International Review of Victimology* (Gallo, af Sandeberg och Svensson, in press). Därtill finns andra publikationer relaterade till projektet och fler kommer att presenteras framöver, till exempel är ytterligare en artikel under bedömning av vetenskaplig tidskrift. Av andra kommande publikationer kan särskilt nämnas att en bok kommer att ges ut i Routledges serie *Victims, Culture and Society*. Innehållet

¹ Dnr 08392/2012, 08461/2013, 09105/2015.

² Formellt var namnbytet inte helt genomfört förrän 2015, men första beslutet togs vid förbundets stämma 2013.

³ Artikeln finns tillgänglig via <http://rdcu.be/Io1v>

i de olika publikationerna är naturligtvis delvis överlappande då de kommer från samma projekt, men det finns också tydliga skillnader. I artiklarna har specifika aspekter på delar av projektets material och frågor analyserats. I boken ges en samlad och utvecklad analys från hela projektet. Denna rapport ger också en samlad presentation av projektets resultat, men medan alla andra texter presenteras på engelska är denna rapport skriven på svenska i syfte att nå en vidare, svensktalande publik. Den som efter läsning av denna rapport vill gå vidare till en fördjupad analys rekommenderas att ta del av de övriga publikationerna.

Med tack till alla som medverkat och med hopp om intressant läsning.

Lund och San Francisco, maj 2018

Kerstin Svensson och Carina Gallo

1. INLEDNING	7
PROJEKTETS SYFTE OCH MATERIAL	9
URVAL OCH ANALYS	12
2. EN ORGANISATION BLIR TILL	14
EN NY IDÉ	14
<i>Idén i sitt sammanhang</i>	15
<i>Formeringen av ett riksförbund</i>	16
<i>Brottsofferdagen</i>	19
ATT BYGGA UPP EN ORGANISATION	20
<i>En gemensam utbildning och logotyp</i>	21
<i>Ett bakslag - Socionomstudenter JO-anmäler</i>	22
<i>Antalet jourer ökar</i>	25
HUR BLEV FÖRBUNDET MÖJLIGT?	26
3. INRE SAMMANHÅLLNING	29
TRE FASER I ORGANISATIONSARBETET	29
EN GEMENSAM TANKEKARTA	30
<i>Styrning av den lokala organiseringen</i>	31
<i>Stämmor och stadgar</i>	34
<i>Tidningar</i>	36
<i>Utbildningar och konferenser</i>	38
TRE CENTRALA IDÉER	39
<i>Synen på offer och förövare</i>	39
<i>Empatiska medmänniskor</i>	40
<i>Mänskliga rättigheter</i>	42
KONSTEN ATT HÅLLA SAMMAN	45
4. YTTRE FÖRANKRING	46
RELATIONEN TILL STATEN	46
<i>Ett komplement</i>	46
<i>Finansiering</i>	48
RELATIONEN TILL POLITIKEN	50
<i>Välfärdsstatens tillbakadragande under 1980-talet</i>	51
<i>1991-1994: Civilsamhälle och privatisering</i>	52
<i>1995-2006: Kvinnor i fokus</i>	53
<i>2006-2014: Standardisering och kvalitet</i>	56
RELATIONEN TILL KVINNOJOURERNA	57
EN BRED FÖRANKRING MED FLEXIBILITET	58
5. TVÅ SAMMANFLÄTADE TEMAN – BROTTSOFFERFRÅGAN OCH ORGANISATIONEN	60
BROTTSOFFERFRÅGAN	60
ORGANISATIONENS UTVECKLING	61
REFERENSER	63

1. Inledning

Stöd åt brottsoffer kom i fokus i Sverige under 1980-talet då frivilligorganisationer med denna uppgift bildades runt om i landet. I början av 1990-talet spreds idén om brottsofferjourer mycket snabbt och snart fanns denna typ av organisation i hela landet. Hur kunde det hända? Hur kunde en fråga som knappt diskuterats tio år tidigare leda till att det etablerades ideell verksamhet över hela landet på så kort tid? Hur kan denna verksamhet ha samma inriktning och utformning över hela landet, trots att det är frivilliga i lokala föreningar som sköter arbetet? Landets brottsofferjourer gick tidigt samman i ett riksförbund som samordnar den lokala verksamheten, men som också för talan för jourerna och för brottsoffer i relation till staten och politiken. Har riksförbundet haft något inflytande?

Utsatthet för brott är en laddad fråga. Ingen vill bli offer och ingen vill bli utsatt. Det är också en fråga som rör många personligen, många har erfarenhet av att ha varit utsatt för brott. Frågan om utsatthet är också emotionellt laddad, den handlar om att ha försatts i underläge och maktlöshet. Därför blir det också något som är enkelt att enas om och det är också lätt att ha en positiv bild av de som engagerar sig att ge stöd åt dessa utsatta. Det finns ett starkt politiskt stöd för att de som drabbats av brott ska få tillgång till stöd (Svensson, 2006). Så har det dock inte alltid varit. Före brottsofferjourerna bildades, det vill säga fram till 1970-talet var detta inte något som egentligen diskuterades i samhället. Då handlade det mer om att kriminalpolitiken skulle styra insatserna till att förhindra kriminalitet och på det sättet trygga människor från utsatthet för brott (Tham, 1995). Begreppet brottsoffer fanns inte heller svenska språket förrän 1970 (Österberg, 2002). Denna rapport handlar inte i första hand om utsatthet för brott och inte heller om arbetet med att stödja brottsoffer. Däremot utgör utsattheten och stödarbetet basen för verksamheten i den *organisation* vi studerat och som vi presenterar här: Brottsofferjourernas Riksförbund.

Antalet brottsofferjourer i Sverige var i början av 2000-talet uppe över 100, men är nu ett 80-tal¹. De drivs som ideella föreningar i geografiskt avgränsade områden. Föreningarna har sedvanlig struktur med ordförande, sekreterare, kassör, ledamöter och medlemmar. De bedriver sedvanlig föreningsverksamhet med möten och årsmöten, men de har framför allt en verksamhet där ideella stödpersoner som genom frivilligt och oavlönat arbete verkar med att ge stöd åt brottsoffer och vittnen. Många av de lokala jourerna har någon eller några anställda för att samordna det lokala arbetet, men det förekommer också att även det sker av någon ideellt arbetande. De lokala jourerna är anslutna till riksförbundet. Riksförbundet samordnar jourernas arbete och bedriver policyarbete, men ger

¹ År 2017 rapporterade 79 jourer in statistik till Brottsofferjouren Sverige, året dessförinnan ingick 83 jourer i statistiken. Mer info finns på: <http://www.brottsofferjouren.se/om-oss/statistik/>

inte direkt brottsofferstöd. Dock driver de, såsom samordnare för de lokala jourerna, en nationell telefoncentral med ett nationellt telefonnummer, 0200-21 20 19. Riksförbundets medlemmar, de lokala jourerna, deltar i förbundets stämmor vart annat år och däremellan kan de också vara med i olika arbetsgrupper och projekt. Riksförbundet samlar också representanterna för jourerna och möjliggör utbyte genom till exempel utbildningar och konferenser.² Verksamheten i brottsofferjourerna är alltså både lokal och nationell och det handlar både om att upprätthålla organisationen och att konkret arbeta med stöd åt brottsoffer och informationsspridning i brottsofferfrågor. I denna rapport är den nationella verksamheten i fokus, det som 1988 till 2013 skedde i namnet av Brottsofferjourernas Riksförbund.

Riksförbundet har bytt namn vid två tillfällen. Först i samband med att det bildades. Det första namnet var Brottsofferföreningarnas Riksförbund. Vid det första årsmötet 1989 antogs namnet Brottsofferjourernas Riksförbund som 2013-15 successivt gick över till Brottsofferjouren Sverige. Det är flera led i organisationens beteckning som har diskuterats inom organisationen. Begreppet "jour" har också diskuterats inom jourerna bland annat eftersom de inte har en utpräglad jourverksamhet i så mening att de är ständigt nåbara (Svensson, 2006). Som nämnts hette organisationen först en kort tid Brottsofferföreningarnas Riksförbund. Begreppet "riksförbund" försvann när man antog namnet Brottsofferjouren Sverige. Det namnet gav också en engelsk beteckning, Victim Support Sweden, som låg i linje med den europeiska sammanslutningen Victim Support Europe. Därtill kunde de lokala jourernas beteckningar följa samma modell, till exempel Brottsofferjouren Helsingborg. Vi kommer inte vidare att fördjupa oss i dessa begrepp, men ville kort presentera detta för att reda ut eventuella missförstånd om jourernas verksamhet.

I sammanhanget kan det också vara viktigt att nämna att brottsofferjourer anslutna till det som idag heter Brottsofferjouren Sverige inte är ensamma om att ge stöd åt personer som blivit utsatta för brott. Det finns kommunala verksamheter som erbjuder sådant stöd och socialtjänstlagen (2001:453) anger i 5 kap 11§ "Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp". Socialtjänsten kan dock betrakta de brottsutsatta som en lite udda grupp i deras sammanhang (Ljungwald och Svensson, 2007). Kommunen, och därmed socialtjänsten, kan ta hjälp i utförandet av stödet av till exempel ideella organisationer. Det kan vara brottsofferjourer, men också andra ideella organisationer som bedriver liknande stöd utan att vara anslutna till riksförbundet. Därtill finns det andra organisationer som bedriver policy- och informationsarbete i brottsofferfrågor. Brottsofferjouren Sverige och dess lokala jourer är dock, även idag, den klart dominerande organisationen på området genom sin samordnade förankring i hela landet.

Medan frågor om brottsoffer studerats av många har brottsofferjourernas organisering och verksamhet i Sverige tidigare bara studerats i ett fåtal studier och

² För mer information om brottsofferjourerna, se www.brottsofferjouren.se.

framför allt utifrån de lokala jourernas verksamhet. Malin Åkerström (1990) studerade tidigt arbetet i de lokala brottsofferjourerna och relaterade det till kvinnojourerna. Kerstin Svensson (2002, 2006) har studerat de lokala jourernas organisering och verksamhet och etableringens samspel med den socialpolitiska utvecklingen (Svensson, 2007). Anna Ryding (2001; 2005) har nära studerat stödarbetet i lokala jourer och Lotta Jägervi (2011; 2012; 2014; 2016; 2017) har ingående studerat hur stödpersoner och brottsutsatta ser på varandra och på sina egna roller i sammanhanget (se också Jägervi och Svensson, 2010; 2013; 2015; Jägervi och Johnsson, 2015). Andra studier har berört verksamheten i de lokala jourerna som del i bredare studier (se t.ex. Carlsson och Wennerström, 2010). Ingen studie har tidigare gjorts om riksförbundet och dess verksamhet. Kvinnojourerna etablerades före brottsofferjourerna och har bedrivit en verksamhet som i relation till sina målgrupper delvis överlappar brottsofferjourerna. Den nationella samordningen av kvinnojourerna, och etableringen av den verksamheten, har studerats av Enander, Holmberg och Lindgren (2013). Det finns en del organisatoriska paralleller mellan kvinno- och brottsofferjourernas utveckling, som vi kommer att ta upp i rapporten, men i stort har det varit separata processer i hur de två organisationerna utvecklats. Trots att de delvis arbetar med samma frågor.

Projektets syfte och material

Syftet med forskningsprojektet var att analysera hur Brottsofferjourernas Riksförbunds roll och inriktning har utvecklats från 1988 då organisationen bildades fram till 2013³. Projektets frågeställningar var:

- Vad är riksförbundets historia? Vilka sociala och politiska rörelser har haft betydelse för organisationers uppkomst och utveckling?
- Hur har riksförbundets mål och verksamhet utvecklats över tid?
- Hur har riksförbundet beskrivit offer och gärningspersoner. Vilka åtgärder för offer och gärningspersoner har riksförbundet främjat och stött?
- Vad har lett till diskussioner och debatter inom riksförbundet, t.ex. enskilda fall eller domar, politiska diskussioner eller nya forskningsresultat.
- Har riksförbundet arbetat för brottsoffer generellt eller har särskilda grupper av brottsoffer varit i fokus?

³ I en del fall tar vi upp även utvecklingen efter 2013. Det rör sig om frågor där vi haft tillgång till material för de senare åren, eller där omständigheterna motiverar det. Sådana omständigheter är till exempel att namnbytet formellt effektuerades först 2015; att brottsofferdirektivet som antogs 2012 och nämns i kapitel 3, först 2016 fick sin specificerade tillämpning i Sverige; eller att vi i kapitel 4, när vi gör en kronologisk indelning av den politiska utvecklingen, följer de politiska mandatperioderna, vilket som en konsekvens blir att vi sträcker tiden till och med 2014.

I genomförandet av projektet hade Brottsofferjouren Sverige initialt en mycket stor och viktig roll. De gav oss full tillgång till samtliga handlingar i deras arkiv, förutom de handlingar som rörde personalfrågor då det fanns starka etiska skäl till att inte använda dessa. Sannolikt skulle dokument från personalärenden inte heller kunna bidra till att vi kunde besvara projektets frågor, varför det inte innebär någon avgränsning av projektet. I övrigt hade vi fri tillgång till arkivet.

Brottsofferjouren Sveriges arkiv är omfattande. Från några år in på 2000-talet fanns det digitala kopior av det mesta materialet, men för de första cirka 20 åren för förbundet, från 80-talet och framåt, fanns dokumenten enbart i pappersformat i ett särskilt arkivrum på förbundets kansli. Med hjälp av volontärer från Volontärbyrån i Stockholm blev samtliga dokument i arkivet inskannade och lades i molnlagring som initialt delades mellan oss och förbundet. Vi forskare ledde arbetet med att organisera dokumenten utifrån typ av handling och kronologi, men volontärerna var knutna till förbundet. På så sätt skapades parallellt ett organiserat och digitaliserat arkiv för Brottsofferjouren Sverige och ett omfattande material för forskningsprojektet. När materialet var organiserat avslutades den gemensamma molnlagringen och därefter hade vi ett separat material för projektet.

Arkivet består av en del typer av handlingar där organisationens utveckling kan följas över tid. Det handlar om stadgar, verksamhetsberättelser, styrelseprotokoll, medlemstidningar och protokoll från stämmor. Annat material är bundet till specifika tidpunkter och händelser. Det handlar om material från konferenser och utbildningsdagar, anteckningar från särskilda arbetsgrupper, remissvar i särskilda frågor, brev och skrivelser, tidningsklipp, osv. Det fanns också en tredje typ av material, som avspeglade specifika händelser, men händelser som kontinuerligt återkommer, vilket gör att de kan ge en bild av hur förbundets fokus på olika frågor har förändrats. Det handla om olika former av sammankomster för de som är aktiva i de lokala jourerna, utbildningsmaterial för grundutbildningar, informationsmaterial om organisationens verksamhet och uppgifter om arrangemang vid den årliga brottsofferdagen.

Utöver dokumenten gjorde vi under 2014 intervjuer med fyra nyckelpersoner i Brottsofferjouren Sverige. Vi intervjuade samtliga som varit förbundsordföranden och generalsekreterare i organisationen, förutom Per Svensson som avled 2001. Intervjuerna var öppna och antog snarast formen av samtalsintervjuer där de intervjuade bjöds in till att berätta om sina erfarenheter och synpunkter på organisationens arbete och utveckling. Det är fem personer som varit centrala för utvecklingen av Brottsofferjourernas Riksförbund, och senare Brottsofferjouren Sverige, Till att börja med de två pionjärer som startade verksamheten:

Per Svensson var polis och arbetade som närpolis i Södertälje. Han var en av de som startade Brottsofferjouren i Södertälje 1984. Av de brottsofferjourer som är aktiva idag är Södertälje den jour som existerat längst. Han var också en av de ledande personerna i riksförbundet, som ordförande en kort tid, men framför allt som ansvarig för förbundets kansli från dess tillkomst och fram

till hans död år 2001. Han var ordförande i riksförbundet 1988-1990 och förbundssekreterare 1991-2000.

Björn Lagerbäck var ordförande i riksförbundet 1991-1994. Han är psykolog och arbetade i Kriminalvården när de första brottsofferjourerna startades, och sedan på ett försäkringsbolag. Han var med att starta Sveriges första brottsofferjour, i Malmö 1980. Jouren drevs som ett projekt och lades ned kort efter den öppnat. Han var också en ledande person i uppbyggnaden av riksförbundet och han har under lång tid verkat i relation till lokala jourer, inte minst i Malmö.

Därefter har tre ytterligare personer haft mycket centrala roller i förbundet:

Hans Klette som var ordförande i riksförbundet 1995-2008. Han är professor i straffrätt vid Lunds universitet. Han var aktiv i att starta brottsofferjouren i Lund 1992 och kom också tidigt att engagera sig i riksförbundets arbete.

Sven Erik Alhem är ordförande i riksförbundet sedan 2009. Han är jurist och varit verksam som åklagare och har innehaft flera högre poster inom åklagarväsendet. Han beskriver sig också som oberoende samhällsdebattör och anlitas ofta av media som rättslig expert i olika frågor.

Eva Larsson är sedan 2001 generalsekreterare för förbundet och som sådan ansvarig också för kansliets arbete. Hon kom tidigt i kontakt med riksförbundet då hon arbetade med utbildningar utifrån sitt arbete i Studieförbundet Vuxenskolan. Därefter anställdes hon vid förbundets kansli för att arbeta med de interna utbildningarna innan hon blev generalsekreterare, eller förbundssekreterare som titeln först var.

Det är i stor utsträckning dessa fem personer som lett den verksamhet som avspeglas i dokumenten i riksförbundets arkiv. Det är också de som upprättat en hel del av dokumenten. Utöver de fyra intervjuade kunde vi få viss information om och från Per Svensson genom arkivet och texter han där skrivit, till exempel i riksförbundets medlemstidning. Viss information om hans ställningstaganden och handlingar återgavs av Björn Lagerbäck och av Eva Larsson som arbetade nära honom. Vi fick också tillgång till handlingar i arkivet för den lokala Brottsofferjouren Södertälje, där Per Svensson var aktiv.

Sammantaget har projektet således förfogat över ett omfattande material som dels varit samtida (dokumenten), dels retrospektivt (intervjuerna). Det har gett oss möjlighet att få en både överblickande och detaljerad bild av organisationen och dess verksamhet. Dokumenten har varit det huvudsakliga materialet, medan intervjuerna tjänat till att komplettera arkivet och ge en inramning till historiskrivningen utifrån nyckelpersonernas retrospektiva berättelser.

Urval och analys

Det material som ligger till grund för projektet är mycket omfattande och det har inte varit möjligt att systematiskt bearbeta all information som finns i det. Vi har framför allt använt materialet på tre olika sätt:

- 1) En analys av samtliga dokument från de fyra första åren.
- 2) Kronologiska analyser av verksamhetsberättelser, utbildningsmaterial, stämmohandlingar och medlemstidningar utifrån specifika frågor.
- 3) En analys där begreppet ”mänskliga rättigheter” lett oss till de handlingar där det förekommer, men som också fört oss till handlingar där det skulle kunnat förekomma.

Våra analyser har haft något varierande fokus och rapportens olika kapitel bygger på olika material och analyser. *Kapitel 2* lyfter fram hur organisationen bildades och bygger på dokument från 1988–1992. Det finns cirka 150 olika dokument från den perioden, som samtliga lästs och bidragit till att skapa en förståelse för hur det gick till när organisationen etablerades. Analysen utfördes i linje med det Michel Foucault (1972) beskrivit som genealogi och arkeologi. Det genealogiska arbetet innebär att söka släktskap och kopplingar över tid, medan det arkeologiska innebär att blottlägga varje ”lager”, det vill säga varje specifik tid, för att se vad som var aktuellt samtidigt. De olika dokumenten har kompletterat varandra. Ett protokoll från ett möte kan till exempel beskriva att man tagit ställning till något och en kopia av ett avsänt brev, eller ett svarsbrev, visar att det blev utfört. På så sätt har de olika dokumenten styrkt varandra och en sammanhängande historia har kunnat sättas samman. För läsbarhetens skull återges vanligen källorna bara i löpande text, inte med exakta referenser.

Kapitel 3 fokuserar arbetet med den inre sammanhållningen i organisationen. Här har vi arbetat på i stort samma sätt med materialet som i genomgången från de första åren. På grund av det mycket mer omfattande materialet och den långa tidsperioden för detta kapitel har dock inte analysen av materialet varit lika detaljerad. Här har bredare sökningar i materialet gjorts och underlag som rört utbildningar, stämmor och även medlemstidningar har studerats för att se exempel på hur man arbetat. Graden av detaljer i analysen av detta material är avsevärt lägre än i kapitel 2. Däremot har vi genom att lyfta ut uppgifter om nybildade och befintliga lokala jourer ur verksamhetsberättelser kunnat ställa samman och grafiskt presentera hur organisationen vuxit och förändrats. Det ger ett gott underlag för analysen av olika utvecklingslinjer genom organisationens historia. I kapitlet analyseras organisationens syn på offer och förövare, stödpersonerna och på det centrala temat mänskliga rättigheter. Analysen i denna del av kapitlet är snarast att betrakta som en fokuserad fördjupning av det som framkommit i övriga analyser. Här har det alltså mer varit en fråga om att i materialet söka efter belägg eller motstridiga uppgifter, än att från grunden analysera materialet i sig.

I *kapitel 4* visar vi hur Brottsofferjourernas Riksförbund samspelat med staten, politiken och kvinnojourerna. Här har verksamhetsberättelserna och deras beskrivningar varit det huvudsakliga materialet. I detta sammanhang har vi inkluderat verksamhetsberättelserna från 1989 fram till 2015. Verksamhetsberättelserna lästes och bearbetades genom tematisk innehållsanalys. Det innebär att vi fokuserade hur relationen till staten respektive politiken beskrivits i dokumenten, var för sig. Utifrån huvudtemat sökte vi efter karakteristika i hur organisationen beskrev hur den förhållit sig. Staten innebär i detta sammanhang i huvudsak Justitiedepartementet, men också andra departement och myndigheter som Brottsoffermyndigheten och Socialstyrelsen. Politiken innebär i huvudsak politiker i riksdagen, regeringen och dess organ. Eftersom verksamhetsberättelserna är dokument skrivna av organisationens företrädare, både för organisationens medlemmar och för omvärlden blir de som en beskrivning av organisationens självbild. Här framställer organisationen den bild de vill visa, utifrån de handlingar som utförts under det gångna året. Verksamhetsberättelserna lästes också kronologiskt för att tillsammans kunna bygga upp en samlad bild av hur till exempel riksförbundets finansiering förändrats över tid. De summor som angavs jämfördes så med uppgifter från finansiärerna för att få dem bekräftade. I några enstaka fall såg vi smärre skillnader i uppgifterna och vi har då valt att använda den summa som angetts av finansiärerna.

Sammantaget bygger således denna rapport på en bred och varierad analys av ett omfattande material. Vår ambition med denna rapport, och andra publikationer från projektet, är att ge övergripande tematiserade förståelser av hur Brottsofferjourernas Riksförbund formerats, upprätthållits och funnit en plats i relation till stat och politik. Det finns ytterligare åtskilliga analyser som kan göras ur materialet. Som beskrivits ovan har vi arbetat med både avgränsade detaljerade analyser av material och med bredare, mer explorativa analyser. Tillsammans har dessa analyser gett oss en god förståelse för denna organisation.

2. En organisation blir till

I detta kapitel analyseras hur Brottsofferjouren Sverige, eller som det då hette: Brottsofferjourernas Riksförbund, bildades och fick sin form och funktion. För att förstå bildandet behöver man ta avstamp lite tidigare i historien, före idén om brottsofferstöd var etablerad i Sverige, före idén om att brottsofferjourer kunde finnas och framför allt före idén om en nationell paraplyorganisation fanns. Vi sträcker oss därför i kapitlet från 1970-tal till 1990-tal, men fokus är på de senare åren av 1980-talet.

En ny idé

I den retrospektiva intervjun, beskriver Björn Lagerbäck, en av riksförbundets grundare, hur han såsom psykolog inom Kriminalvården under 1970-talet arbetade med empatiträning för klienter. I det ingick förståelse för offrens situation. Efter hand kom han att allt mer fundera över offrens situation, men också över varför det fanns så progressivt straffsystem och kriminalvård, utan att något gjordes för brottsoffer. Under 1970-talet hade kvinnorörelsen börjat etablera ideell jourverksamhet i form av kvinnojourer. De hade en specifik inriktning på våld mot kvinnor, och också en politisk agenda i kvinnofrågor i bredare mening. För andra personer som varit utsatta för brott fanns inget uttalat stöd, det fanns ingen verksamhet organiserad och utsatthet för brott var inte heller någon egentlig politisk fråga. Den progressiva kriminalpolitiken under uppbyggnaden av välfärdsstaten hade betraktat brott som ett samhällsproblem, inte primärt som ett problem för individer. I det sammanhanget var inte det individuella lidandet efter att ha varit utsatt för brott en fråga på dagordningen.

Under 1980-talet skedde stora förändringar i det svenska samhället. Vi kommer tillbaka till olika aspekter av det i de olika kapitlen i rapporten, men det är tre generella faktorer som särskilt får lyftas fram här:

- Kriminalpolitiken förändrades, behandlingstanken ifrågasattes
- Individualiseringen ökade, tidigare samhällsproblem började ses som individproblem
- Organiseringen av välfärden förändrades

Denna tid, när också samhället i stort förändrades, industrialismens epok gick mot sin ände, globaliseringen ökade, digitaliseringen började ta plats och samhällsekonomin förändrades var på många sätt en brytpunkt i historien, inte bara i frågan om brottsofferstöd. Däremot kan man se sammanhanget för att idén uppkommer och får utrymme som ett tecken i tiden. Det är också just så Björn Lagerbäck beskriver orsaken till brottsofferjourernas framgång: "Det var i rätt tid". Att vara i rätt tid räcker dock inte för att en idé ska omvandlas till en

rikstäckande organisation och en verksamhet som både engagerar många människor lokalt och får stöd och inflytande i stat och politik. För att förstå hur det gick till behöver man följa det som hände och sätta det i sitt sammanhang.

Idén i sitt sammanhang

Sammanhanget för etableringen av en riksorganisation för brottsofferjourer kan i stort sökas i samhällsförändringar. Det finns också ett mer direkt sammanhang, det faktum att lokala initiativ till jourverksamhet började tas och olika individer och organisationer i landet började engagera sig i frågan. I intervjuerna har framkommit att Lagerbäck och Svensson ofta återkommit till diskussioner om vem som egentligen var först med att bygga upp en jourverksamhet för brottsofferstöd. Och det kan diskuteras, det är inte helt tydligt hur man ska se det. Jouren som Lagerbäck var med och öppnade i Malmö 1980 kom inte att etableras och leva kvar, medan jouren i Södertälje som Svensson var med och startade 1984 finns kvar än idag. Beroende på hur man ser det var den ena eller den andra först. Däremellan hade det också 1982 startats en jour i Stockholm i Röda Korsets regi, men också den blev kortlivad.

De två första försöken, i Malmö och Stockholm, mötte ringa intresse. Björn Lagerbäck beskriver dagen då den första brottsofferjouren startade:

Jag kommer ihåg när vi öppnade i Malmö, då i februari 1980, jag trodde vi skulle behöva sätta upp kravallstaket för alla som skulle komma, det hade varit mycket... massmedia var intresserade. Det kom EN, en prostituerad kvinna som kom in, skulle värma sig innan hon skulle gå på passet... Nej, hon ville mer ha kaffe och så, värme. Så att föreställningen om att man skulle springa ner... och sen var det alltid så här, det tycker jag har varit genomgående, att när man startar en verksamhet, då är det stort intresse initialt, och så sjunker det undan (BL).

Även om verksamheten inte kom igång var idén förankrad genom medias intresse och 1982 besökte Per Svensson Björn Lagerbäck i Malmö för att diskutera möjlig organisering. Svenssons intresse kom, liksom Lagerbäck, från hans arbete. Som närpolis mötte Svensson personer som hade varit utsatta för brott. Det saknades dock både utrymme hos polisen att ge stöd till brottsoffer och möjligheter att hänvisa dem vidare till någon annan. De olika enstaka berättelser han fick höra från dessa människor väckte hans intresse av att finna en lösning där brottsoffer kunde få stöd.

Svensson startade jouren i Södertälje tillsammans med bland annat Saara Beckman som var diakon och aktiv i kvinnojouren i Södertälje. Beckmans bakgrund och kunskaper från det kyrkliga sammanhanget och Svenssons från det polisiära kompletterade varandra och gav en bred bas åt jouren. När jouren i Södertälje visade sig kunna upprätthålla en verksamhet började Lagerbäck och

Svensson diskutera hur fler delar av landet skulle kunna få brottsofferjourer. Parallellt hade ytterligare några jourer bildats, 1986 bildades jourerna i Malmö, Trelleborg, Sundsvall och Borås, och det började finnas anledning att diskutera jourverksamheten som en nationell fråga. När de två pionjärerna, Svensson och Lagerbäck, gick samman förenade de också sina olika kompetenser och de hade möjligheter att förankra organisationen i ett vidare sammanhang.

Formeringen av ett riksförbund

Brottsofferjourernas Riksförbund formerades genom en kombination av yttre och inre förankring. Under 1987 hade riksdagen diskuterat insatser för brottsoffer. I september 1987 hävdade Justitiedepartementet att det var redan befintliga myndigheter i stat, kommun och landsting som hade ansvaret för brottsoffer. Bara några månader senare, i april 1988, intervjuades Brottsoföbyggande Rådets chef Marianne Håkansson i ett tv-program där hon uttryckte att det fanns behov av ideella insatser som komplement till myndigheterna. Med det som utgångspunkt skrev Björn Lagerbäck ett brev till Justitiedepartementet och yrkade medel till ett "brottsofferbiträde" vid Malmö polisdistrikt. Till bifogades en arbetsbeskrivning för ett brottsofferbiträde där det framgick att en sådan tjänst har till uppgift att samordna involverade myndigheter och organisationer sam informera brottsoffer om hjälp- och stödsatser, informera allmänhet samt medverka i brottsofferjourens arbete med rekrytering och utbildning av frivilliga m.m. En vecka senare skrev Lagerbäck ytterligare ett brev och äskade om medel för utbildningsinsatser. Han ville att Justitiedepartementet skulle uppdra åt myndigheter att utarbeta och sprida ett utbildningsmaterial. Före sommaren 1988 skrev Lagerbäck ytterligare två brev, nu till justitieminister Laila Freivalds, om HIV-testning av män misstänkta för våldtäkt. Denna korrespondens är de första dokument som finns i Brottsofferjourernas Riksförbunds arkiv. De rör inte direkt förbundets verksamhet, men de visar att det i samband med att förbundet bildades fanns aktiviteter där frågan om stöd åt brottsoffer drevs i relation till regeringens politik.

Det första dokument som finns sparat om själva riksförbundet kommer från en annan källa, Brottsofferjouren i Södertälje, där vi kan se att Per Svensson berättade om förbundet i det informationsblad som skickades ut till jourens medlemmar. Han skrev:

Vårt riksförbund heter Brottsofferföreningars Riksförbund⁴. Idag består det av en interimsstyrelse, där representanter från Malmö.

⁴ Under 1988 och 1989 förekommer Brottsofferföreningarnas Riksförbund parallellt med Brottsofferjourernas Riksförbund i olika handlingar. Exempel: De första stadgarna antogs vid stämman, 17 maj 1989, och gäller för Brottsofferjourernas Riksförbund. Protokoll från det konstituerande styrelsemöte som ägde rum samma dag anges vara ett protokoll från Brottsofferföreningarnas Riksförbund. Det framgår inte av det tillgängliga handlingarna om det fanns några motstridiga åsikter eller konflikter om de olika namnen eller om det är felskrivningar som gör att det varierar. I tidningen Brottsoffer (nr 1/2018, sid. 10)

Trelleborg, Borås och Sundsvall ingår. Vi har arbetat med stadgar och andra procedurfrågor sedan förra året. Det var meningen att vi skulle ha vårt första förbunds möte den 6 maj. Det blev flyttat till den 5 september (BOJEN nr 2/88, tidning för BOJ Södertälje).

Av Svenssons information framgår att det första förbunds mötet skulle ske 5 september 1988 och att Lagerbäck var ordförande i interimsstyrelsen, med Svensson som vice. Redan inför det första mötet ansökte förbundet om medel från regeringen för ett centralt kansli och utbildningsinsatser för lokala brottsofferjourer. Ansökan avslogs den 18 augusti 1988. Dagen efter det första förbunds mötet skrev Lagerbäck ett brev till justitieminister Laila Freivalds och åskade att brottsofferstödjare ska få statlig ersättning på samma nivå som lekmanövervakarna i Kriminalvården har. Han förde fram att det är ett ojämlikt förhållande om de som stödjer förövare får ersättning, men inte de som stödjer offren. Men han åskade inte bara medel, han hade också ett förslag till en central "brottsofferfond" som skulle finansieras av en genom en avgift på 50 kronor som samtliga som döms i brottmål skulle åläggas att betala. Frågan om just brottsofferfonden återkommer vi till senare, men återigen ser vi hur organisationen direkt för sina frågor och ambitioner vidare till den politiska nivån och ger organisationen en yttre förankring.

Direkt efter första förbunds mötet skrev Lagerbäck till rikspolischefen Nils-Erik Åhmansson och erbjöd honom en plats som adjungerad i förbundsstyrelsen som representant för Rikspolisstyrelsen. Lagerbäck skrev också till samtliga riksdagspartiers ledamöter och informerade om den nya organisationen. I brevet informerade han om att organisationen kommer att intensifiera arbetet med att "ge adekvat hjälp till de människor som fallit offer för kriminella övergrepp". I skrivelsen betonade han att det handlar om viktimisering i två betydelser: dels vid brottet, dels i mötet med omgivningens reaktioner. Som exempel på det senare lyfte han myndigheters bemötande av brottsdrabbade. I brevet föreslog Lagerbäck att riksdagsledamöterna skulle engagera sig i brottsofferjourer för att få bättre kunskap om brottsoffrens situation och det arbete som görs. Genom breven gjordes jourerna kända för beslutsfattare och organisationen förankrades både i det politiska sammanhanget och i polisens organisation.

Utöver politik och polisorganisation förankrades riksförbundet tidigt i Svenska Kyrkan. Den 22 februari 1989 höll förbundet en manifestation för att uppmärksamma brottsoffer. Årkebiskopen var involverad och uttryckte fullt stöd för både riksförbundet och idén om att erbjuda stöd för brottsoffer. Flera av riksförbundets arrangemang var knutna till kyrkan och diakonin och ofta var de också starkt emotionella. Björn Lagerbäck beskriver:

anges att förbundet 1988 bildades under namnet *Brottsofferföreningarnas* Riksförbund, men att det ändrades till *Brottsofferjourernas* Riksförbund 1989, vilket dock inte konsekvent användes i handlingarna.

Sen hade vi i den största manifestation vi hade, nej, det ska jag inte säga, men vi hade Storkyrkan i Stockholm på internationella brottsofferdagen, och då var Anita Björk där och läste bland annat det här med Att döda ett barn av Stig Dagerman (BL)

Dagermans novell hade getts ut 1948 av Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande och är uppbyggd utifrån parallella berättelser. Den ena berättelsen handlar om ett barn som blir ombett av sin mor att hämta socker hos grannen och den andra berättelsen handlar om att en man kör bil på strålade humör på väg mot en utflykt. Deras vägar korsas och barnet blir överkört av bilen och dör. Både mannen och mamman önskar efteråt att de handlat annorlunda, men nu är allt för sent. Valet av berättelse är intressant av tre skäl. Till att börja med är det inte en händelse som i första hand relateras till brott, det är en olycka. Det är en trafikolycka som inte givet innebär ett brott. Frågor som denna, om säkerhet, har sedan länge i Sverige handlat om trafiksäkerhet snarare än att skydda sig mot brott. Eva Österberg (2002) tar upp den ökade trafiken under efterkrigstiden som en av flera faktorer bakom att begreppet brottsoffer etablerades i Sverige. Hon påtalar också att trafikoffrer som kategori mer sannolikt är könsneutral, medan begreppet brottsoffer ofta för tankarna till kvinnor som utsatts för våld eller sexuella övergrepp. Synen på trafik som ett större hot mot den personliga säkerheten än brott har också visat sig också senare. Rader (2017) beskriver hur svenska föräldrar, när de talar med sina barn om säkerhet, snarare talar om trafiksäkerhet än om risker för att utsättas för brott.

Den andra intressanta aspekten är att det inte finns någon ”ond” förövare. Ett vanligt sätt att i andra sammanhang resonera om brottsoffer bygger på en schablonbild där offret är gott och förövaren ond. Här kommer i stället situationen, olyckan, i fokus och den får emotionella och psykologiska konsekvenser, något som ligger helt i linje med hur Brottsofferjourernas Riksförbund resonerat. Slutligen är det en starkt emotionell berättelse som läses upp. I det arbete som drev fram stödet för brottsofferjourer var det av stor betydelse att lyfta fram brottsoffrens lidande och skapa emotionell förståelse. Det var inte ”hårda fakta” i form av siffror eller ställda krav från berörda som underbyggde de berättelser som riksförbundets pionjärer, Lagerbäck och Svensson, förde fram. De förmedlade framför allt emotionell, psykologisk och medmänsklig inlevelse.

Genom att Brottsofferjourernas Riksförbund och dess pionjärer hade förankringar i flera organisationer och sammanhang skapades en plats där riksförbundet (och de lokala jourerna) blev ett tillskott, ett komplement till det som redan fanns. Battiliana (2006) har beskrivit vikten av att relatera till det befintliga som en både vanlig och nödvändig förutsättning för ”institutionella entreprenörers” verksamhet, det vill säga för personer som vill driva fram något nytt utanför de befintliga organisationernas idéer och praktiker. I formeringen av riksförbundet förenade pionjärerna sina idéer med tänkesätt från polis, kriminalvård, försäkringsbolag och kyrka. Dessa idéer kombinerades med bland annat Lagerbäck

kompetens som psykolog och Svenssons kunskaper och erfarenheter som närpolis. Genom den emotionella tonen i budskapen som fördes fram relaterade pionjärerna en medmänsklig dimension.

Förankringen inåt pågick parallellt, om än det ännu inte fanns så många lokala föreningar. Interimsstyrelsen hade förankring i de lokala jourer som fanns, men formellt var riksförbundet inte startat än. Det fanns också lokala jourer som uttryckte skepsis, att det var lite för tidigt att gå samman i ett rikstäckande förbund. Det vann dock inte gehör och vid ett första årsmöte i maj 1989 etablerades förbundet. I anslutning till årsmötet hölls också en konferens om krisbearbetning och om erfarenhetsutbyte med departement och polis. Vid detta första årsmöte antas föreningens stadgar som inleds med att riksförbundet är en ideell organisation, en sammanslutning av brottsofferföreningar och har sitt säte i Södertälje.

Riksförbundets målsättning i de första stadgarna var att stimulera tillkomsten av och samarbetet mellan lokala brottsofferföreningar med uppgift att ge hjälp och stöd åt enskilda personer som utsatts för brott och att genom en bred samhällsdebatt verka för ett bättre tillgodoseende av de behov och rättigheter som personer som utsatts för kriminella gärningar har (Stadgar 1989, § 2).

Brottsofferdagen

Den första manifestationen för brottsoffer ägde rum 1989. Sedan dess uppmärksammas brottsoffers situation årligen vid den så kallade "Internationella Brottsofferdagen". 2004 fick Björn Lagerbäck Brottsoffermyndighetens⁵ utmärkelse för initiativet. I samband med det beskrev han hur idén hade kommit när han avslutar en krönika över brottsofferjourernas utveckling i Brottsofferfondens⁶ Nyhetsbrev:

Återstår att nämna Martin Luther King vars ord väckte mig en natt under tågresan mellan Malmö och Stockholm och därmed initierade tillkomsten av den Internationella Brottsofferdagen, som första gången manifesterades den 22 februari 1989. "Tragedin i världen är inte de onda människornas brutalitet, utan de goda människornas tystnad". (Nyhetsbrev från Brottsofferfonden, nr 1, 2004)

Dagen var vid det första tillfället inte tänkt mer än som ett specifikt arrangemang. Men strax därefter, i mars 1989 inför förbundets första årsmöte, skickade Lagerbäck en motion till förbundet med förslag att en manifestation mot våldet i samhället och för solidaritet med kriminalitetens offer ska ske årligen 22 februari. Han berättar i intervjun att han tagit initiativet i Sverige, men också att han lanserat idén internationellt kring 1990:

⁵ Den statliga Brottsoffermyndigheten inrättades 1994. För mer information om myndighetens verksamhet, se www.brottsoffermyndigheten.se.

⁶ Brottsofferfonden inrättades 1994 och administreras av Brottsoffermyndigheten. Se not 55. Ytterligare information om relationen mellan Brottsofferjourernas Riksförbund och Brottsofferfonden kommer att följa längre fram i rapporten.

Jag blev ju samordningsansvarig för det här ”The European Forum for Victim Services”⁷ som det hette vid början - - - och sen drog jag det här för, för styrelsen då, och sen så gav jag även en väldigt vacker beskrivning om hur det såg ut i Sverige, att i Sverige så tände vi ljus runt om i landet, att det var omfattande klockringning, det tyckte de var jättefint.” (BL)

Lagerbäck berättar i intervjun och att det inte bara var idén som sådan som lanserades, även det specifika datumet, 22 februari, fick europeisk förankring. Trots att det fanns motstånd från till exempel Tyskland, eftersom det innebar att den internationella brottsofferdagen inföll under fastan. Det fanns också diskussioner om att ha en vecka i stället för bara en dag.

Att bygga upp en organisation

Den nyetablerade riksorganisationen hade som primär uppgift att verka för att ytterligare jourer etablerades i landet. När organisationen 1990 fick medel från Justitiedepartementet kunde Per Svensson anställas som förbundssekreterare och Björn Lagerbäck var ordförande. Utifrån både arkivhandlingarna och uttalanden i intervjuer var det tydligt att Per Svensson i huvudsak fokuserade på det inre arbetet i organisationen, medan Björn Lagerbäck höll kontakterna utåt. Lagerbäck var vid denna tid mycket aktiv i the European Forum for Victim Services och han skrev brev till politiker och andra externa parter. Per Svensson arbetade tillsammans med Saara Beckman med nyetablering av jourer och för att jourernas arbete skulle fungera. Ingenstans i arkivet framkommer att det fanns några externa propåer om behov av stöd för brottsoffer. Det var genomgående brottsofferjourernas företrädare som både lyfte fram offrens behov och visade på möjliga sätt att möta dem. Och organisationen hade yttre stöd. Svensson var under en period under 1990 anställd av Rikspolisstyrelsen i uppdrag att resa runt i landet, informera och uppmuntra människor att starta lokala brottsofferjourer, men agerade också i brottsofferjourernas namn. Under hans besök föreläste han om brottsoffer och brottsofferstöd ute på polismyndigheterna och tog då stöd i sina egna erfarenheter som polis. Genom förankringen i både polisverksamheten och brottsofferjouren fick han god legitimitet och polisen erbjöd ofta administrativa resurser och lokaler för uppbygganden. Redan 1989 gav Rikspolisstyrelsen ut en handbok om hur polismyndigheterna kunde styrka etablerandet av brottsofferjourer. Motsvarande förankring fanns i Svenska Kyrkan och även därifrån gavs både ideologiskt och ekonomiskt stöd. Svenska Kyrkan bidrog med lokaler och personer ute i landet som engagerade sig i uppbyggnaden av nya jourer.

⁷ The European Forum for Victim Services bildades 1990 och är en paraplyorganisation för brottsofferorganisationer i Europa. År 2007 bytte organisationen namn till Victim Support Europe.

En gemensam utbildning och logotyp

I etableringen av nya jourer blev utbildning en viktig fråga. I september 1989 slöts ett avtal med Studieförbundet Vuxenskolan om att all utbildning av stödpersoner skulle ges via dem. Stödpersonerna är de frivilliga som engagerar sig i de lokala föreningarnas direkta kontakter med brottsoffer. Genom överenskommelsen med Studieförbundet Vuxenskolan blev det också en nationell utbildning för de lokalt aktiva. Studieförbundet utarbetade ett utbildningsmaterial och stod för kostnaderna för utbildningen genom studiecirklar i deras regi. Eva Larsson, som senare kom att bli generalsekreterare i Brottsofferjourernas Riksförbund, arbetade vid denna tid på Studieförbundet Vuxenskolan. Hon är mycket glad för att man tidigt satsade på utbildning och säger: "En eloge till Brottsofferjouren att man såg vikten utav utbildning i ett tidigt skede" och utvecklar hur hon själv kom att bli engagerad i riksförbundet under sin anställning på Vuxenskolan:

Direkt när jag började tjänsten så skulle vi ta fram en gemensam studieplan. Och sen blev jag väldigt engagerad och för mig var brottsofferjouren helt ett vitt fält. Hade ingen kunskap att det fanns en sådan organisation överhuvudtaget. Tyckte att det var väldigt spännande organisation så jag engagerade mig väldigt mycket i samarbetet, i deras frågor, jag var med på, många av deras konferenser. Så genom åren så ... vi hade väldigt mycket samarbete. Jag var inbjuden på deras stämma som representant för Studieförbundet Vuxenskolan 1991 (EL).

Eva Larsson berättade också att Vuxenskolan blev involverat och fick ta hand om utbildningarna dels för att de hade ett stort socialt engagemang, och dels för att Per Svensson och någon från Vuxenskolan hade kontakt från andra sammanhang. Vi kan alltså se hur organisationen förankras mellan andra organisationer genom den kunskap pionjärerna har, den förankring de har i olika organisationer, men också i de nätverk de centrala aktörerna har i olika sammanhang. Nätverken, att känna representanter för andra organisationer och enkelt kunna kommunicera fick betydelse också senare, till exempel i samarbetet med kvinnojourer. Än så länge, under uppbyggnaden av brottsofferjourer var riksförbundets relation till kvinnojournernas riksförbund, Riksorganisationen för Kvinnojourer (ROKS) sval. Kvinnojournerna var de enda egentliga "konkurrenterna" till brottsofferjourerna och hade etablerats några år tidigare. Kvinnojournerna var de enda organisationerna som engagerade sig i att stödja brottsoffer, men de var inte engagerade i alla brottsoffer, de hade ett klart fokus på kvinnor. Det fanns också inom vissa kvinnojourer ett motstånd mot män, där man menade att våldsutsatta kvinnor behövde få finnas i en miljö utan män. De kvinnojourer som hade det perspektivet ville inte samarbeta med brottsofferjourerna.

Ett tecken på att Brottsofferjourernas Riksförbund var etablerad var att man skaffade en gemensam logotyp för organisationen. Det var inte en helt enkel process, de första jourerna hade redan sina logotyper. Malmöjouren hade en bild av en fågel med bruten vinge, jouren i Borås hade diakonsymbolen och jouren i

Södertälje hade en livboj som relaterade till organisationens förkortning BOJ. Denna boj var mycket lik den livboj som finns i försäkringsbolaget Trygg Hansas logotyp.

Bild 1: Trygg Hansas logotyp:

Förbundet hade dock god kontakt med Trygg Hansa och efter små justeringar av bilden, många diskussioner och skrivelser kunde man i maj 1990 skicka in en ansökan till Patent och Registreringsverket om att registrera bojen som logotyp. I ansökan fanns det med ett godkännande från Trygg Hansa. Logotypen blev registrerad senare samma år.

Bild 2: Logotypen för Brottsofferjourernas Riksförbund

Brottsofferjourernas Riksförbund blev vid denna tid också en remissinstans. Redan år 1990 blev förbundet inbjudet att besvara remisser om brottsofferrelaterade frågor. På mycket kort tid hade organisationen både formerats och intagit en plats i ett politiskt sammanhang.

Ett bakslag - Socionomstudenter JO-anmälare

Redan under uppbyggnadsskedet, när brottsofferjourer var på väg att etableras på olika platser i landet, mötte verksamheten ett bakslag. De lokala jourernas arbete byggde på att de fick information från polisen om vilka som varit utsatta för brott. Stödpersoner inom jouren ringde sedan upp de som varit utsatta, gav information och erbjöd hjälp. Under 1989 gjorde tre socionomstudenter från Östersund studiebesök vid den nystartade Brottsofferjouren i Gävle, varefter de lämnade in en anmälan till Justitieombudsmannen (JO) mot tre polismyndigheter som lämnat information till brottsofferjourer: Sundsvall, Gävle och Södertälje. De reagerade på att polisen lämnade ut uppgifter och ville ha en prövning av detta i relation till sekretesslagen (1980:100). Detta ledde till en mångårig diskussion, såväl med JO som inom brottsofferjourerna. Parallellt med att JO:s utredning pågick skickade Per Svensson som representant för Rikspolisstyrelsen

(RPS) ett brev till polismyndigheterna där han skriver om sitt brottsofferarbete. Där skriver han att han haft en anställning inom RPS för att verka för etablering av brottsofferjourer. Han skriver: "Det är viktigt att man påpekar för polismyndigheterna att brottsofferjourer inte ska bedrivas i myndigheternas regi, utan ansvaret vilar på ideell basis. Däremot är myndighetens stöd mycket väsentligt, speciellt i uppbyggnadsskedet" (Brev från Per Svensson, RPS 1990-04-25). Han avslutar brevet:

Till sist. Att denna verksamhet behövs är ställt utom allt tvivel. Responsen från polismyndigheterna är mycket stor, detta p.g.a. att polispersonal har under mycket lång tid uppmärksammat behoven av stöd och hjälp åt brottsoffren. 'Äntligen händer det något för denna bortglömda grupp' är ett uttalande jag ofta får höra när jag varit ute i landet. Detta är ingen dagslända, utan en begynnande folkrörelse för stöd och hjälp åt brottsoffren." (Brev från Per Svensson, RPS 1990-04-25)

Brevet i sig, och det faktum att det finns arkiverat hos Riksförbundet, visar den mycket nära kopplingen mellan polismyndigheterna och de tidiga brottsofferjourerna.

Ur JO:s utredning framkommer att polismyndigheten i Gävle hade då ännu inte förmedlat några brottsutsatta till jouren där. Från Södertälje rapporterades att 497 anmälningar förmedlats under 1989 och från Sundsvall att man hade en rutin som innebar att de brottsutsatta tillfrågades om de ville få kontakt med brottsofferjour innan deras namn förmedlades. JO noterar i sitt utlåtande att det finns stort stöd för brottsofferjourer såväl inom polisen som i riksdagen, men också att:

Den fråga som är aktuell i detta ärende är under vilka förutsättningar uppgifter ur en polisanmälan kan lämnas ut till en brottsofferjour. Jag vill härmed inledningsvis fastslå att brottsofferjourerna är frivilliga sammanslutningar och inte några myndigheter, vilket bl.a. innebär att reglerna i 14 kap. sekretesslagen om överlämnande av sekretessbelagda uppgifter mellan myndigheter inte är tillämpliga. Rätten för dem som verkar i en brottsofferjour att ta del av sekretessbelagt material är således i princip densamma som den som tillkommer vilken enskild person som helst (JO beslut 1991-10-16, dnr 145-1990, sid 6).

I sitt utlåtande riktar JO kritik mot det sätt på vilket brottsofferjouren i Södertälje fått del av uppgifter. JO påtalar både att sådana rutiner saknar grund i lagstiftning och fortsätter "Jag kan inte heller se att det finns något praktiskt behov av ett sådant förfarande" och anför att det bör vara målsäganden själv som avgör om de vill ha en sådan kontakt eller inte. Därmed förordar JO att den modell som tillämpas i Sundsvall kan gälla. Samtidigt noterar JO också att polisen är skyldig att lämna ut brottsanmälningar eftersom de är allmänna handlingar och

därmed offentliga och möjliga att begäras ut. Men det kan hända att ett begärt utlämnande behöver prövas i relation till sekretesslagen. Därmed var den grundläggande idén från Södertälje, att polisen kontinuerligt och rutinmässigt skulle förmedla namn på brottsutsatta personer, inte möjlig. Inte i den formen i alla fall.

Utifrån JO:s utlåtanden föreskrevs nya rutiner inom polisen. Varje ärende som lämnades vidare skulle framöver genomgå en prövning om det kunde vara till skada eller men och den misstänkte gärningsmannens namn skulle tas bort. Polisen skulle härefter notera vad som lämnats vidare och det skapades regler för olika typer av ärenden. För brottsofferjourernas verksamhet innebar det också att polisanmälningar inte fick tas hem, vilket var problematiskt då jourernas stödpersoner ofta verkade över telefon hemifrån, och endast de som hade genomgått av förbundet föreskriven utbildning och blivit godkända skulle kunna verka som stödpersoner. Per Svensson skrev nu en skrivelse till riksförbundets medlemsjourer där han återoppar att Rikspolisstyrelsen 1989 uttalat stöd för förmedling av kontakt med brottsoffer. I sin skrivelse till förbundet återger och kommenterar Per Svensson JO:s skrivelse löpande. Han påtalar till exempel att det finns polisanmälningar som inte är sekretessbelagda, men det måste avgöras från fall till fall. Han påtalar också att brottsofferjourerna går längre än vad sekretesslagen anger eftersom de ålägger sig ”en etisk tystnadsplikt”, vilket dock är en förskjuten tolkning av sekretesslagens innebörd eftersom den avser offentlig verksamhet och jourerna är föreningar. Såsom föreningar har jourerna inte tystnadsplikt i juridisk mening. Däremot har brottsofferjourerna ett krav på att stödpersoner ska underteckna ett tysthetslöfte som innebär konfidentialitet i uppdragen.

JO:s mening att brottsoffer själv ska avgöra om de vill ha kontakt bemöter Svensson med:

JO har ju inga direkta erfarenheter av vårt arbete. Brottsoffren har oftast svårt att vid anmälningstillfället ta ställning till om de behöver någon hjälp. Får man inte ett omedelbart samtal kring den emotionella upprördheten, föreligger en stor risk att den kan förbli oarbetad. Detta kan på sikt medföra en lägre livskvalité genom att psykiska resurser binds upp kring den outredda händelsen. (PM angående sekretess och polisanmälningar 1991-11-04, bilaga, s. 3)

Svensson avslutar sin skrivelse med att notera att JO inte riktat någon ”officiell kritik” mot de tre polismyndigheterna. Han skriver också brev till polismyndigheterna och förmedlar sin tolkning.

I verksamhetsberättelsen för 1991 omnämns JO:s utlåtande som försvårande för de lokala jourerna. Björn Lagerbäck och Per Svensson diskuterade frågan i möte med justitieminister Laila Freivalds i hopp om att få till stånd en lagändring. Samtidigt förde Per Svensson och representanter för jourerna i landet diskussioner med rikspolischef Björn Eriksson med anledning av JO:s utlåtande. Någon konkret förändring blev det dock inte. Senare fördes fortsatta diskuss-

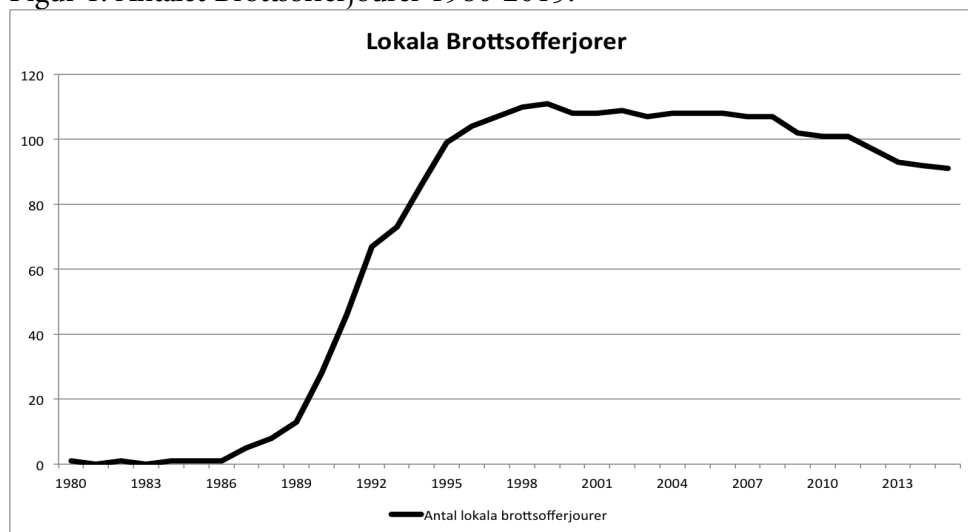
ioner om hur informationsöverlämningen ska ske och mer generellt hur samarbetet med polisen ska organiseras, men sekretessbestämmelserna ändrades inte. Frågan återkom även långt senare, till exempel var det 2000 problem i många jourer med att de fick in för få polisanmälningar, och riksförbundets styrelse tog återigen kontakter med nationella organ på området. Samma år behandlades också frågan i regeringens proposition om stöd till brottsoffer, där man åter pekade på sekretesslagstiftningen och vad den stadgar (prop. 2000/01:79).

Anmälan och JO:s utlåtande blev till någon form av ”grus i maskineriet”. Idén om brottsofferstöd hade haft stora möjligheter att snabbt få genomslag, men praktiken där stödet skulle ges mötte här motstånd. Medan brottsofferjourerna ideologiskt var i nära kontakt med stora och inflytelserika organisationer i politik, kyrka, myndigheter och företag blev detta ett tecken på att det praktiska arbetet i direkt möte med brottsdrabbade inte var lika enkelt och självklart som den generella idén att ge stöd. Polisen var splittrad i frågan, det fungerade olika på olika håll i landet. Det var mycket känsligt eftersom jourerna nådde brottsoffren just via polisen. Utan polisens förmedling av uppgifter kunde jourerna inte söka upp offren. För att få kontakt skulle då i stället brottsoffren själva agera och ta kontakt, en fråga som inte alls var i fokus under uppbyggnaden av brottsofferjourerna och riksförbundet. Brottsoffer var mer att betrakta som mottagare av stöd än som aktiva aktörer som själva skulle ta kontakt.

Antalet jourer ökar

I början av 1990-talet ökade antalet lokala brottsofferjourer snabbt. Från de fem som 1988 enades om att skapa ett riksförbund fanns det 30 lokala jourer i slutet av 1990. 1996 hade det bildats över 100 jourer i landet (figur 1). Ytterligare jourer bildas åren därpå, men följs av sammanslagningar och omstruktureringar. Därmed har jourverksamheten etablerats i hela landet och ett riksförbundets ursprungliga mål är uppnått.

Figur 1: Antalet Brottsofferjourer 1980-2015.

Den parallella processen av att etablera de lokala jourerna och att föra fram brottsofferfrågan nationellt hade varit mycket framgångsrik. När målet att etablera jourer över hela landet var nått fick arbetet i riksförbundet ett nytt fokus. Det kommer vi att fördjupa i kommande kapitel, men först kommer vi att diskutera hur organisationen blev möjlig.

Hur blev förbundet möjligt?

Björn Lagerbäck svarade själv på den frågan att ”det var rätt tid”. Under 1980-talet hade frågor om brott och straff kommit att diskuteras på ett nytt sätt. Den behandlingstanke som legat till grund för kriminalpolitiken under hela 1900-talet och speciellt under välfärdsstatens framväxt började ifrågasättas. I välfärdsstatens politik dominerande socialpolitiken över kriminalpolitiken (Gallo och Kim, 2016; Tham, 1995). Det fanns en grundtanke att om de som begick brott kunde rehabiliteras så skulle samhället skonas från brott. Men sedan mitten av 1970-talet hade flera olika studier, i Sverige lika väl som i andra länder, fört fram att en kriminalpolitik med fokus på rehabilitering inte var framgångsrik i så meningen att de dömda upphörde begå brott.⁸ Parallellt hade en diskussion om brottsoffer etablerats runt om i världen, inte minst i engelskspråkiga länder. Den svenska kriminalpolitiken hade dock ännu inte nämnvärt influerats av den utvecklingen (jfr. van Dijk, 1988). På 1990-talet skulle en ny kriminalpolitik komma att utvecklas i linje med att nyliberalismen fick starkare fäste (Boreus 1997; Tham 1995), men under 1980-talet när brottsofferjourerna bildades, fanns ingen tydlig linje i kriminalpolitiken. Avsaknaden av förankrad ideologi skapade ett utrymme för nya perspektiv och det blev därför ”rätt tid” att driva fram idén om brottsofferstöd. Både för brottsofferjourerna och för kriminalpolitiken.

Det räcker dock inte att det är rätt tid, det behöver också vara en idé som bär och som berörda kan relatera till. Man behöver som Weick (2001) säger få organisationen att framstå som rimlig och vettig, den ska ”make sense”. Ett sätt att göra det är att skapa en ”kognitiv karta”, ett sätt att tänka som kan spridas och som många kan vara överens om (Weick och Bougon, 1986). Här spelar den emotionella aspekten i den information som spreds stor roll. Den gav en känsla och förståelse för offrens lidande, utan att brottsoffer själva nödvändigtvis behövde framträda.

⁸ Det finns ett stort utbud av studier här, varför någon specifik referens inte anges. Dock kan två centrala arbeten nämnas: Först: Robert Martinsons (1974) artikel där han utifrån en metaanalys konstaterade att ingen av de studerade interventionerna hade avsedd effekt, vilket blev till ”Nothing works”. Denna artikel fick inflytande både på den kritiska synen och på de satsningar som senare skulle växa fram för kriminalvård över hela världen under begreppet ”What works”. Sedan bör också Brottsförebyggande rådets (1977) svenska rapport *Nytt straffsystem* med kritik mot de svenska påföljderna nämnas.

Brottsofferjourer konkurrerade inte explicit om någon annan organisations medel, de skapade ett utrymme där de tog sig an uppgifter som var perifera i andra organisationer, om än relevanta. Brottsofferstödet bidrog till polisens arbete genom att de gav dem någon att hänvisa till, vilket lättade både den tid poliserna behövde ägna åt brottsoffer och den emotionella bördan för de poliser som blev berörda av brottsdrabbades berättelser. På så sätt blev jourerna både till en förlängning av och avlastning för polisernas arbete. På samma sätt blev de en förlängning av kyrkans verksamhet. De konkurrerade inte med den kyrkliga verksamheten, utan erbjöd ett komplement till framför allt det diakonala arbetet. Likaså kompletterade de försäkringsbolagens arbete och de gav Studieförbundet Vuxenskolan en vidgad roll och marknad för sin verksamhet. Men de bidrog också till att politiker kunde finna argument för en ny kriminalpolitik, vilket ännu inte fått genomslag och som vi därför återkommer till längre fram. På så sätt kunde de skapa en legitimitet och ett behov av sin verksamhet, samt en position för organisationen väldigt snabbt. Och parallellt skapade de det som är så viktigt för att en organisation ska fungera, ett sammanhang som organisationens aktörer kunde gå in och finna mening med och uppskattning för sitt arbete (Garud, Hardy, Maguire 2007).

Den enda organisation de delvis konkurrerade med var kvinnojourerna och där fann man inga samarbetspartners på nationell nivå i början. På lokalnivå, i jourerna, fanns det gott samarbete på en del orter, medan det på andra håll var stort avstånd mellan de två verksamheterna. Det finns inga dokument i riksförbundets arkiv från de första åren som behandlar kvinnojourerna och både Lagerbäck och Larsson beskriver i intervjuerna att det i början var mycket svårt att mötas mellan brottsofferjourer och kvinnojourer. Björn Lagerbäcks uttalande illustrerar väl hur samarbetet mellan de två organisationerna såg ut inledningsvis:

Gå tillbaks till 1980 när vi hade, när jag kom med ärenden som berörde kvinnojouren, och jag knackade på dörren, och [de] vägrade släppa in mig för jag skulle inte smitta ner deras lokaler, inga män fick vara där (BL).

Som vi kommer att visa längre fram ändrades detta med tiden, men i starten kan man säga att kvinnojourerna varken med- eller motverkade brottsofferjourernas etablering.

I detta kapitel har enskilda personer fått en ganska stor plats och det är rimligt. Det är ofrånkomligt att de pionjärer som var med om att starta Brottsofferjourernas Riksförbund hade stor betydelse. Pionjärernas sammanlagda kompetens från polis, kriminalvård, försäkringsbolag och kyrka och deras sammantagna perspektiv från lokala kontakter med brottsoffer, diakonalt arbete och psykologi för-enades till en kunskap som både gav dem stöd i arbetet och legitimitet till deras organisation utåt. De visste vad de talade om och kunde ge konkreta exempel. De visste också hur man resonerade i de olika organisationerna så att de kunde föra fram sin sak på ett sätt som kunde tas emot. Deras agerande, men också agerandet från de tre socionomstudenter som JO-anmälde överlämnandet av

uppgifter från polis till brottsofferjour, visar att enskilda initiativ i organisationer har stor betydelse. DiMaggio (1988) resonerar om att aktörer inte givet påverkar en organisation, men vissa är bättre än andra på att driva utveckling. Det ligger också i linje med vad Fligstein (1999) säger om att utfallet av en organisations utveckling ligger i aktörernas förmåga. Riksförbundets pionjärer var oerhört viktiga för att organisationen skulle etableras och få utrymme. Den gemensamma logik de utvecklade skapade mening både för de som engagerade sig i jourarbetet och för organisationen i relation till andra organisationer.

3. Inre sammanhållning

Brottsofferjourernas Riksförbunds utveckling är på ett sätt en framgångshistoria över hur en organisation etableras, tar plats i ett sammanhang och hålls samman över tid. Det innebär inte att det inte funnits motsättningar inom organisationen. Allt sedan de första diskussionerna om huruvida det var dags att starta ett riksförbund eller man skulle vänta har det naturligtvis funnits diskussioner inom brottsofferjourerna och medlemmar har haft olika ståndpunkter. Ändå har organisationen hållits samman och fortsatt utvecklas i linje med de ursprungliga ambitionerna.

Tre faser i organisationsarbetet

Vi kan i dokumenten skönja tre faser i organisationens utveckling: uppbyggnad, konsolidering och omstrukturering. Under *uppbyggnadsfasen*, 1988 till 2001, byggs organisationen upp, jourer bildas lokalt över landet och förbundet växer för att sedan successivt också bygga upp en struktur med regionala samordnare. De frågor som hanteras av styrelsen är av varierande slag och man arbetar successivt fram policies och förhållningssätt utifrån de frågor som uppstår. De två centrala pionjärerna, Per Svensson och Björn Lagerbäck, har under denna period stor betydelse för organisationen. Båda representerar förbundet i olika sammanhang. Efter hand blir det allt mer Per Svensson som i sin roll som förbundssekreterare står som organisationens representant parallellt med Hans Klette som blir ordförande riksförbundets ordförande 1995.

Konsolideringsfasen inleds med att det under 2001 sker flera parallella händelser som har stor betydelse för den följande utvecklingen. Efter lång planering flyttar kansliet från Södertälje till en lokal i Stockholm, som delas med Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR) och Riksorganisationen mot Sexuella Övergrepp (HOPP). Vid ungefär samma tid avlider en av pionjärerna, Per Svensson, plötsligt. Den andra pionjären, Björn Lagerbäck har vid den tiden dragit sig tillbaka från centrala uppdrag i riksförbundet, även om han fortfarande på flera sätt är aktiv i organisationen och brottsofferfrågan. Samma år beslutas om en nationell telefoncentral, som 2002 inrättas som försöksverksamhet under två år, och senare permanentas. Genom telefoncentralen påbörjas en centralisering av stödarbetet. Fortfarande är stödarbetet de lokala jourernas uppgift, men förbundet tar också en roll i det arbetet genom att besvara och förmedla samtal från brottsoffer.

Arkivhandlingarna visar tydligt att riksförbundet nu är en formerad organisation som kontinuerligt arbetar med utvecklings- och strukturfrågor. Centrala frågor om brottsofferstöd och brottsoffers behov följer med som huvudfrågor, men ett allt mer detaljerat och ingående arbete bedrivs i olika frågor och man

börjar prioritera mellan de olika områden som det ska och kan drivas opinion kring. Styrelseprotokollen i riksförbundets arkiv ger också en uppfattning av att det allt mer utvecklade kansliet sköter många frågor, men avrapporterar och diskuterar dem med styrelsen.

Från 2008 börjar de frågor om organisationens framtida inriktning diskuteras som lägger grunden för nästa fas. I de diskussionerna ingår ordförandens, styrelsens och kansliets roller, men också relationen mellan kansliet och de lokala jourerna. 2009 får förbundet en ny ordförande, Sven-Erik Alhem. Han har tidigare haft stort engagemang i brottsofferfrågor, men han har inte såsom de tidigare ordförandena själv varit aktiv i någon lokal jour. Däremot hade han i sitt arbete som åklagare varit i kontakt med brottsofferjouren. Alhem medverkade till exempel tidigt i sin juristkarriär i stödpersonsutbildningar via tingsrätten i Malmö. Han hade också i det sammanhanget haft flera kontakter med Björn Lagerbäck som sökte upp honom i ärenden som rörde enskilda brottsutsatta. Alhem hade också kontakt med Hans Klette sedan studietiden i Lund. Även om Alhem var ”ny” i organisationen var det alltså inte en ny verksamhet för honom och han var redan bekant med flera av de centrala aktörerna i riksförbundet.

Mellan 2009 och 2011 pågick ett arbete med verksamhetsutveckling där riksförbundet är i stort behov av stöd från de lokala jourerna, något som kräver insatser från förbundskansliet. Utvecklingsarbetet ledde fram till ett mer strukturerat arbete med ökad administration, vilket i sin tur belastade kansliet.

Omstruktureringsfasen inleds 2012 med en organisationsutredning med ambitionen ”Vi bör tänka nytt. Vi måste vara aktivare. Vi måste arbeta mer förebyggande. Vi måste vara bättre på att ställa krav på olika samhällsfunktioner” (Styrelseprotokoll 2012-01-19, § 5). Det sammanfaller i tid med en ny flytt av kansliet, denna gång från centrala Stockholm till Hammarby Sjöstad 2012. Flytten var motiverad av att kansliet anställt mer personal och att de därför inte längre rymdes i de lokaler som delades med SKR och HOPP. Det nya kansliet och omstruktureringen av verksamheten kan ses som resultat av samma utveckling. Organisationen har vuxit, byråkratiserats och strukturerats på ett nytt sätt. När stämman 2013 beslutar om nytt namn och ”Värdegrund inom Brottsofferjouren” manifesteras omstruktureringen och ett nytt sätt att arbeta. Formellt blev dock inte det nya namnet antaget förrän 2015 eftersom all formalia inte kom med vid stämman 2013.

En gemensam tankekarta

Weick och Bougon (1986) har beskrivit organisationers sammanhållning som ”kognitiva kartor”. De menar att organisationer framför allt finns i våra tankar och uppfattningar, därför är tankekartor viktiga för att förstå organisationer. Tankekartor fungerar som vägledning för både organisationen och individerna i och runt organisationen. Kartorna utvecklas genom gemensam förståelse i ömsesidig interaktion, där deltagarna enas om en gemensam bild. Man kan ha olika

synpunkter, men man är överens om vad det är man ser olika på vilket blir en vägledning för organisationens praktik. I diskussioner utifrån en geografisk karta kan personer ha olika syn på om avståndet mellan två orter är långt eller kort, eller vilken väg som är bäst att ta, men diskuterar inte huruvida orterna finns, det tas för givna. På samma sätt är tankekartorna en modell över förgivettagna förhållningssätt i organisationen, där det finns alternativa lösningar på vilka vägar som ska tas.

Brottsofferjourernas Riksförbunds pionjärer formade en karta och förankrade den både i ett vidare nationellt, politiskt och organisatoriskt sammanhang liksom i de lokala jourerna. När så antalet lokala jourerna ökade och fler personer blev involverade vidareutvecklades sätt att upprätthålla en enhetlig karta och organisationens komplexitet ökade. För att kartbilden ska bestå är det av avgörande betydelse att man inom organisationen gör samma saker som hävdas i det opinionsbildande arbetet utåt. Därför sker det kontinuerligt en rekonstruktion av den gemensamma synen på riksförbundet i samspel med de lokala jourerna och centrala externa aktörer. Den gemensamma tankekartan hålls dock samman av förbundet genom förbundsstyrelsen och förbundskansliet. Vi ska i det följande presentera fyra sätt som används i arbetet med att upprätthålla bilden av den gemensamma kartan: *styrning av den lokala organiseringen, stämmor och stadgar, tidningar och utbildningar*.

Styrning av den lokala organiseringen

Brottsofferjourerna över landet har arbetat självständigt som föreningar med en lokal styrelse, finansiering, rekrytering av stödpersoner och överenskommelser med samarbetspartners. De har hållits samman som just brottsofferjourer genom riksförbundets samordning. Det har inneburit gemensamma ramar som styrt den lokala praktiken. Även om riksförbundet initialt arbetade aktivt för att jourerna etablerades är det inte så att de senare styrt allt som skett, styrningen har skett i dialog med de lokala organisationerna. Initiativ till förändringar har kommit lika väl från ordförande och kansli (de tydligaste representanterna för riksförbundet) som från lokala aktörer. Alla större förändringar har också diskuterats och beslutats vid förbundets stämmor.

Eftersom vi här har riksförbundet i fokus kommer inte de lokala jourerna att beskrivas närmare, ej heller kommer vi att fördjupa oss i den praktiska stödverksamheten eller hur den har utvecklats. Ett centralt exempel kan dock nämnas för att åskådliggöra hur riksförbundet arbetat med spridning av idéer tillsammans med de lokala jourerna: Vittnesstödsverksamheten var ett lokalt initiativ från brottsofferjouren i Växjö. Birger Gustinger, före detta polis, som var aktiv i jouren fick idén efter att ha blivit kontaktad av ett oroligt vittne. Under våren 1995 drev jouren i Växjö en försöksverksamhet med "tingsrättsvärdar/-värdinnor" som efter utvärdering visade sig ha fallit ut mycket väl och fortsatte. Riksförbundet satte då upp en ambition att sprida kunskaperna om vittnesstödsverksamheten och 1997 anställdes en person tillfälligt på förbundets kansli för att översätta

engelskt utbildningsmaterial för vittnesstöd. På så sätt blev ett lokalt initiativ en angelägenhet för riksförbundet och spreds till andra jourer, och sedermera till hela landet. Eva Larsson berättar:

Det var väldigt snabbt som fler brottsofferjourer såg att det här var viktigt och värdefullt. Och också lagmän som också såg att det här var ju en bra verksamhet, så ibland kunde det också vara lagmännen, på vissa tingsrätter så var det lagmannen som tog initiativ och tog kontakt med brottsofferjouren. Så att det har ju varit en väldigt viktig milstolpe förstås att vi fick två ben att stå på (EL).

Under 1998 anordnades den första nationella utbildningen för vittnesstödjare och Eva Larsson utarbetade en handbok för vittnesstödjare inom ramen för ett projekt finansierat av Brottsofferfonden. 1999 beviljades förbundet statliga⁹ medel för en vittnesassistent som placerades i Jönköpings län, ett projekt som sedan förlängdes. Parallellt började andra jourer bedriva vittnesstödsverksamhet, men det fanns stora problem med finansieringen, en fråga som fördes till riksförbundet.

Styrningen av den lokala verksamheten har i mycket skett genom information och utbildning, men efterhand har tydligare riktlinjer satts upp. Parallellt har de lokala föreningarna varit självständiga och i styrelseprotokoll återkommer exempel på när rollfördelningen mellan förbundet och de lokala jourerna är oklar, inte minst i relation till omvärlden. Ett exempel kan tas från 2000 då Brottsoffermyndigheten skickat brev med information till de lokala jourerna om att de måste söka medel för eventuellt verksamhetsstöd, endast de som sökte medel skulle få. Samtidigt fanns en överenskommelse mellan riksförbundet och Brottsoffermyndigheten om automatisk utbetalning av verksamhetsstöd. Riksförbundets och myndighetens information till jourerna, om samma fråga, fick därför olika innehåll, vilket diskuterades på ett styrelsemöte. I båda fallen var informationen rätt. Det fanns en garanti för verksamhetsstöd, men för att få ut det behövde den lokala jouren göra en ansökan. Ansökan var enkelt utformad och stödet prövades inte, men genom ansökan bekräftade den lokala jouren sin existens.

Under 2000 börjar frågan om ”minikrav” för brottsofferjourer att diskuteras och styrelsen hänvisar till de krav man satt upp fem år tidigare, men som sedan inte uppfyllts av alla jourer¹⁰. Kraven innehöll följande:

- Tillräckligt antal utbildade och godkända stödpersoner
- En samordnare (befattningsbeskrivning)
- Fasta tider för jourens öppethållande
- Klara regler för samarbetet med polisen
- Tillgång till lokal

⁹ I dokumenten förekommer uppgifter både om att det var medel från Domstolsverket och Justitiedepartementet.

¹⁰ Beslutet fattades vid styrelsemöte 1995-11-28.

- Egen telefon med ökad tillgänglighet genom telefonsvarare, minicall eller mobiltelefon
- Säkert förvaringsutrymme för handlingar
- Föreningarna bör enskilt eller i samarbete med andra sträva efter att få medel att anställa brottsofferassistent. Detta medför ett arbetsgivaransvar. (Styrelseprotokoll 2000-03-07, sid 7)

När frågan diskuteras 2000 noteras att det fanns en del jourer som inte levde upp till de ovannämnda kraven. "När en jour inte har någon verksamhet eller har en undermålig verksamhet brukar regionsamordnaren kontaktas. Trots upprepade försök är det några jourer som inte fungerar" (Styrelseprotokoll 2000-03-07, sid 7). "Fungerar" betyder i detta sammanhang dels att man inte erbjuder bra stöd och hjälp till brottsoffren, dels att man inte redovisar verksamhetsberättelse och årsmötesprotokoll till förbundet. Senare betecknas dessa krav som "minimikrav" och blir mer detaljerade och bland annat tillkommer krav på att stödpersoner ska redovisa den tid de lägger ned på stödarbetet. "Minikrav" eller "minimikrav" kommer från Victim Support Europes riktlinjer från 1999: "Victim's Right to Standards of Services". När de omsätts i jourerna relateras de till möjligheten att vara medlem i riksförbundet, inte till verksamheten i sig. En lokal jour kan alltså fortsätta bedriva en verksamhet som inte lever upp till minimikraven, men de kan då inte ingå i Brottsofferjourernas Riksförbund. Kriterierna är satta för att de jourer som ingår i förbundet ska uppvisa en liknande verksamhet, de ska representera den tankekarta som förbundet står för. Av de diskussioner som beskrivs i styrelseprotokoll framkommer att det återkommande är svårigheter att avgöra vad som är avvikelser från minimikraven och vad det innebär att en jour inte fungerar. I verksamhetsberättelsen från 2005 framgår att "Stämman antog nya minimikrav som ska gälla för en brottsofferjour tillhörande Brottsofferjourernas Riksförbund. Minimikraven anger de förutsättningar som bör vara uppfyllda för att kunna ha en fungerande brottsoffer- och vittnesstödsverksamhet inom juren" (sid. 6-7). I verksamhetsberättelsen betonas också förankringen i det europeiska sammanhanget och att organisationen, såsom medlem i European Forum for Victim Services ska uppfylla dess riktlinjer. Året därpå, 2006, gav förbundet ut en föreningshandbok där såväl organisationens utveckling som grundläggande värden presenterades. Nästa steg blev så att man 2007 fattade beslut vid stämman om att samtliga jourer skulle ha uppnått minimistandard till 2009. Successivt hade förbundet därmed preciserat en form för den lokala verksamheten och ett mått som alla skulle mätas mot, vilket möjliggjorde en mer enhetlig verksamhet över landet.

I riksförbundets arkiv förekommer ärenden med jourer med välfungerande stödverksamhet, men utan fungerande föreningsverksamhet. Det finns jourer där det inte går att nå någon person och det finns exempel med jourer som bedrivit verksamhet som inte är i linje med förbundets grundtankar. Det finns också genom historien exempel på lokala jourer som uteslutits ur förbundet, av olika skäl,

och det finns jourer som själva rapporterat in att de inte lever upp till minikraven och därför vill träda ur riksförbundet.

De lokala jourerna är på så sätt styrda till att verka enligt de uppsatta riktlinjerna om de vill vara medlemmar i förbundet. Det är däremot inget som hindrar dem att fortsätta bedriva sin verksamhet så som man önskar, men då inte i namnet av en brottsofferjour. Det finns också exempel på andra lokala verksamheter för stöd åt brottsoffer som valt att inte ingå i förbundet. Vidare förekommer att nya jourer bildas på lokala initiativ, och accepteras som medlemmar i förbundet. Av detta kan man alltså se att förbundet värnar en gemensam hållning i de jourer som ingår i förbundet, men också att det inte sätts upp hinder för andra organisationer som vill bedriva liknande verksamhet under andra former. Det gäller även på riksnivå, där andra organisationer bildats för liknande verksamhet, till och med av centrala personer inom förbundet. Ett sådant exempel är Stiftelsen Tryggare Sverige som bildades 1998 och som bedriver opinionsarbete i brottsofferfrågor. De ledande personerna i stiftelsen har också haft mycket nära förankring i Brottssofferjourernas Riksförbund.

Brottssofferjourernas Riksförbund har haft stort politiskt inflytande och är utan tvekan den största organisationen i Sverige för brottsofferstöd. De styr de jourer som bedrivs under namnet brottsofferjour och ingår i förbundet, men det finns alltså också parallella verksamheter av liknande slag på både lokal och nationell nivå. Det centrala i styrningen handlar således om att bibehålla den kognitiva kartan, med andra ord, att organisationen som helhet med riksförbund och lokala jourer har ett samlat perspektiv på hur brottsofferstöd ska bedrivas.

Stämmor och stadgar

Likt andra riksförbund har Brottssofferjourernas Riksförbund stämmor där representanter för föreningarna i landet har samlats. De allra första åren var det årliga stämmor, men från 1993 har de ägt rum vartannat år. Stämmorna arrangeras på olika platser i landet och under två dagar. En av återkommande programpunkter är att justitieministern håller ett anförande¹¹ och sedan Brottsoffermyndigheten bildades 1994 har också anförande av myndighetens generaldirektör varit en stående programpunkt.

Programmen för stämmorna har ett återkommande upplägg där första dagen ägnas åt föreläsningar, diskussioner och sociala aktiviteter och andra dagen åt årsmötesförhandlingar. Det innebär att frågor som diskuterats under stämman kan beslutas på årsmötet. Av stämmohandlingar framgår att man vid de första stämmorna, när organisationen var ny och man var relativt få deltagare, i huvudsak förde gemensamma diskussioner. Efter hand som organisationen växte bil-

¹¹ Justitieministrar har medverkat vid samtliga stämmor, utom 1993 då partisekreterare Mona Sahlin (s) talade.

dades utskott och arbetsgrupper som redovisade sitt arbete vid stämmorna. Likaså blev det över tid fler anställda vid kansliet, med olika specialuppgifter och även de har haft roller vid stämmorna.

En del beslut vid stämmorna rör organiseringen. Vid stämman 1997 beslutades till exempel om regionalt samarbete mellan jourer och stadgarna ändrades, därmed tillkom ytterligare en nivå i organisationen som helhet, mellan de lokala jourerna och riksförbundet. Den mellanpositionen bar på den spänning som finns mellan det lokala och nationella. Motionen som initierade beslutet hade i sin rubrik ”medlemsinflytande och organisation” och den argumentationen som fördes rörde stärkande av det lokala arbetet. Av stämmoprotokoll 1997 framkommer att en diskussion fördes om regionssamordnares roll och att det skulle utredas huruvida regionssamordnarna skulle adjungeras till riksförbundets styrelsemöten. Däremot fattade man beslut om att styrelseledamöter skulle bjudas in till träffar med regionssamordnarna. Av dessa beslut kan man ana en asymmetri där styrelsen ges insyn i regionssamordnarnas diskussioner, men där man vill fundera vidare på det omvända. Det var inte givet att regionsamordnarna skulle ha insyn i styrelsens arbete. Det framkommer också av styrelseprotokoll att regionsamordnare haft idéer och synpunkter som inte alltid legat helt i linje med förbundsstyrelsens syn. Stadgeförändringen 1997 förstärktes ytterligare 1999 genom att frasen ”att verka för regional samverkan genom regionråd” lades in i riksförbundets målsättning.”

Andra stämmobeslut handlar om verksamhetsinriktningen. Vid stämman 1999 ändrades förbundets målsättning. Den tidigare formuleringen i stadgarna ”att stimulera tillkomsten av och samarbetet mellan lokala föreningar” ersattes med ”att biträda brottsofferjourerna med utbildning och erfarenhetsåterföring till frivilliga och anställda medarbetare”, vilket kan ses som ett tydligt resultat av att man nu var på väg över mot en konsolideringsfas där verksamheten var etablerad, men skulle upprätthållas. Samtidigt ändrades, som ett led i samma riktning, frasen ”att stödja och underlätta föreningarnas arbete” till ”att biträda brottsofferjourerna med utbildning och erfarenhetsåterföring till frivilliga och anställda medarbetare”. Brottsofferjourernas varumärke och namn är en fråga som diskuterats under många år och många stämmor. Vid stämman 2013 antogs nytt namn utifrån en mer omfattande utredning och som en följd skulle också en ny logotyp utarbetas. Nu blev ”Brottsofferjourernas Riksförbund” till ”Brottsofferjouren Sverige” och alla lokala organisationer kunde använda samma varumärke, med ”Sverige” ersatt med den lokala jourens namn, till exempel Brottsofferjouren Gävle. Stämman antog också en värdegrund utifrån dokumentet ”*Värdegrund för Brottsofferjouren*”. Här framkommer de centrala tankar som präglat organisationens verksamhet redan tidigare, men som nu också är nedtecknade och beslutade. Dokumentet inleds:

Brottsofferjourens ändamål är att erbjuda och ge medmänskligt stöd, information och praktisk vägledning till brottsutsatta, vittnen och anhöriga. Brottsofferjourens insatser är ett komplement och ett

alternativ till myndigheternas stöd. Brottsofferjouren betonar aktiv samverkan med andra organisationer och myndigheter för att kontinuerligt utveckla stödet till brottsutsatta och stärka deras rättigheter.

I dokumentet framgår vidare att Brottsofferjourens vision för samhällets brottsofferstöd är att alla som utsätts för brott ska få ett likvärdigt stöd när det gäller att hantera:

- Rättsprocessens alla delar, inklusive polisutredning, skydds- och skadestandsfrågor samt försäkringsfrågor
- Psykiska, fysiska, sociala och existentiella konsekvenser av brottet

Enligt dokumentet ska stödinsatserna erbjudas skyndsamt och pågå tills den brottsutsatta personens behov är tillgodosett. Med brottsutsatt menas en person som upplever sig eller närstående utsatt för brott, oavsett om polisanmälan gjorts eller inte. (Värdegrund för Brottsofferjouren, 2013)

Dokumentet redogör för värdegrundens utgångspunkter under tre rubriker: 1) Mänskliga rättigheter, 2) Rättssäkerhet – Rättstrygghet och 3) Medmänskligt brottsoffer- och vittnesstöd med god kvalitet. Vidare presenteras fyra ledord för personligt förhållningssätt under begreppen empatisk, engagerad, trovärdig och ansvarskännande som vart och ett förtydligas. Inget av det som framkommer ur dokumentet är i sig nytt i organisationen, men med en värdegrund antagen av stämman har organisationens syn på sin verksamhet manifesterats.

Stämmornas och stadgarnas roll är just att manifestera organisationen, att slå fast och visa upp vad organisationen står för. Den utveckling som har skett genom åren är snarast en förfining av de ursprungliga tankarna och en justering i relation till en växande organisation. Det går inte att se något tillfälle då det skett någon radikal förändring, de förändringar som sker är mer successiva förskjutningar.

Tidningar

Redan 1990 börjar riksförbundet sprida skrifter om sin verksamhet och om brottsofferarbete i stort. Publikationerna vänder sig i första hand till medlemmarna, men sprids också till samarbetspartners och andra. Det första året heter publikationen *Riksinformation* och Per Svensson informerade där om att det finns ett beslut om symbolen, bojen. Han skrev:

Äntligen har vi fått vår nya symbol. Det har varit många turer med framför allt Trygg Hansa. Nu är det nödvändigt, och jag hoppas att alla kan ställa sig bakom denna symbol, trots alla förslag. Det är viktigt att vi får den rätta känslan och att den här är vår.” (Riksinformation, nr 1, 1990, understrykning i original).

Övrigt som tas upp i denna första skrift är avtalet med Studieförbundet Vuxenskolan och utbildningar. De lokala jourerna rekommenderas ”peka på den modell som utarbetats i Södertälje” och det finns överenskommelser både om finansiering och en studieplan. Här framkommer också att nationella utbildningar för ordförande/kassör och för stödpersoner är planerade och kommer att ske i Trygg Hansas lokaler, med övernattning på försäkringsbolagets hotell och med även en del måltider sponsrade. Därtill ges en beskrivning över ”dagsläget”, det vill säga hur utvecklingen med att etablera fler jourer fortlöper, samt att det bland annat finns medel beviljade, en engångssumma om 500 000 kronor för 1990 från regeringen för att utveckla verksamheten. De teman som behandlas i det första numret av *Riksinformation*; utvecklingen i landet och beslut om gemensamma frågor, återkommer i de följande tre nummer av skriften som publiceras 1990. Det tillkommer också reportage och fördjupande teman.

1991-93 hade informationsskriften namnet *Riks-Nytt*. Liksom under 1990 utkom den fyra gånger per år och hade formatet av uppkopierade maskinskrivna sidor. 1992 fick förbundet utgivningsbevis från Kungl. Patent- och registreringsverket för skriften *Brottsofferjournalen*. Layout och format började nu bli mer tidningsliknande. Utöver texten finns bilder på de personer som uttalar sig och det finns reklam för brottsofferrelaterade verksamheter. Innehållet var i stort baserat på samma teman som tidigare, men nu publicerades också intervjuer med till exempel Rikspolischefen, företagsrepresentanter som donerat medel till brottsofferjourer och personer som varit utsatta för brott.

1994 kommer första numret av *Tidningen Brottsoffer*, en tidning som fortfarande ges ut. Per Svensson skrev såsom ansvarig utgivare: ”Att vi idag kan presentera *Tidningen Brottsoffer* är en milstolpe för oss, som stöder och hjälper brottsoffer. Brottsofferjourernas Riksförbund har under ett par år målmedvetet arbetat för att skapa ett opinionsbildande organ” (*Tidningen Brottsoffer*, nr 1, 1994, sid 1). Med det steget har förbundet nu skapat ett organ som förenar sammanhållningen i organisationen med det opinionsbildande uppdraget. I varje nummer finns ”Ordförande har ordet”, information om det lokala arbetet, beslut från riksdag och Brottsofferfond och artiklar med olika perspektiv på offerskap och stödverksamhet. Tidningen har reklam för brottsofferrelaterade verksamheter som försäkringsbolag, jurister, socialförvaltningar och psykoterapeuter, men också för verksamheter inom många andra områden. Det framkommer tydligt att det är en bred grupp av verksamheter som genom annonsering sponsrar tidningen.

Tidningen Brottsoffer gavs ut 1994-2009 och efter ett uppehåll åter från 2011 och framåt. Upphållet var i huvudsak motiverat av redaktionella skäl, och när man återkom med ny redaktör skriver förbundsordförande Sven-Erik Alhem: ”När jag sätter mig för att skriva något för denna spalt var det riktigt länge sedan senast. Därför blir jag närmast tårögd av ödmjukhet och stolthet inför att vår högt värderade tidning har återuppstått” (*Tidningen Brottsoffer* nr 1-2, 2011, sid. 3). Tidningen framstår som ett viktigt organ för att föra ut den gemensamma

tanken i organisationen. I varje nummer förmedlas att brottsofferjourerna utför ett värdefullt arbete och exempel på goda insatser.

Utbildningar och konferenser

Riksförbundet har förmedlat organisationens grundtankar och värderingar till de lokala jourerna via utbildningar av stödpersoner. Sedan 1997 har stödpersonsutbildningarna haft stöd i grundligt genomarbetade utbildningsmaterial. Handbok för stödpersoner utkom det året, finansierad av medel från Studieförbundet Vuxenskolan. Handboken är skriven av Eva Larsson, då utbildningssekreterare på riksförbundet, tillsammans med Laila Stub som då var projektledare för uppbyggnad av *Rådgivningskontorer för kriminalitetsofre* i Norge.

Stödpersonsutbildningarna sker på de lokala jourerna, men strukturen och innehållet läggs upp utifrån det nationella materialet. Det finns också överenskommelser om hur till exempel stödpersoner ska godkännas och vilka kriterier som då ska beaktas. På så sätt arbetar man för att upprätthålla en gemensam grundtanke i hela organisationen och de som inte lever upp till organisationens grundtankar har liten sannolikhet att kunna verka i organisationens namn. Ett exempel på hur man i alla delar verkar för att genom utbildning hålla samman organisationen utifrån dess centrala idéer är den utbildningsplan som antogs för 2011-2013. I den framkommer:

Vad ska kännetecknar utbildningsverksamheten inom BOJ?

- Utbildningarna ska kopplas till målet för verksamheten
- Kvalité på innehåll och pedagogik
- Fastställda kompetenskrav för grundutbildningen av stödpersoner och vittnesstöd
- Fastställd struktur för vidareutbildningar för stödpersoner och vittnesstöd
- Tillgång till utbildningsmaterial för grundutbildning och prioriterade vidareutbildningsområden

(Utbildningsplan. Brottsofferjourernas Riksförbund 2011-2013, sid 2)

Riksförbundet utbildar kontinuerligt alla typer av funktionärer i organisationen och skapar tillfällen för utbyte och information. De arrangerar återkommande utbildningar och konferenser för ordföranden, samordnare, regionråd, idéforum etc. och i dessa förmedlas dels organisatoriska frågor, dels organisationens bild av brottsoffers behov och brottsofferjourernas uppdrag. Till utbildningstillfällen är ofta externa föreläsare inbjudna och bidrar med perspektiv på specifika frågor, framför allt om brottsoffers utsatthet och om möjliga sätt att arbeta. Utbildningarna är en central aktivitet för att hålla samman organisationen och upprätthålla dess grundtankar. De ger stöd och sammanhang åt de personer som är aktiva i brottsofferjourernas namn, och det ger också förbundet insyn i och överblick över det lokala arbetet.

Riksförbundets föreningar hålls alltså samman genom nationell samordning och styrning av den lokala verksamheten, föreningsaktiviteter i stämmor och liknande, gemensamma tidningar och gemensamma utbildningar och konferenser. Dessa aktiviteter medverkar också till att upprätthålla organisationens centrala idéer.

Tre centrala idéer

Det finns några centrala grundidéer i den tankekarta som fanns med i uppbyggnaden av organisationen och som sedan följt med och präglat riksförbundets arbete och de handlar alla om människosyn. Idéerna rör synen på människor som blir utsatta för brott, på människor som begår brott och på de som kan stödja brottsutsatta. Människosynen relaterar till viss del också på hur man ser på samhället, men primärt är det en fråga om synen på individer. Vi presenterar här de tre centrala idéerna: synen på offer och förövare, synen på stödjare som kompetenta medmänniskor och mänskliga rättigheter som ett övergripande perspektiv i arbete med brottsoffer.

Synen på offer och förövare

I Sverige och andra länder så förekommer det uttalanden från politiker där offerskapet och offers rätt till stöd prioriterats på bekostnad av stöd till förövare. Brottsofferjourernas Riksförbund har dock aldrig explicit polariserat offer mot förövare.

I de allra tidigaste dokumenten betecknas brottsoffer vara utsatta för kriminalitet och för kriminella gärningar. Det är alltså fenomenet kriminalitet och *händelsen*, gärningen, som betonas, inte personerna som begår handlingarna. Björn Lagerbäck beskrev i intervjun att han under sin tid som psykolog i kriminalvården arbetade med empatiträning för kriminalvårdsklienter. Han började redan då fundera på att brottsoffer inte fick stöd, medan de dömda fick. Enligt Lagerbäck beskrev klienterna i kriminalvården att även de varit utsatta för brott, vilket de var väldigt upprörda över. Vi har också tidigare beskrivit hur Brottsofferjouren i ett av dess allra första arrangemang framförde en historia där både offer och förövare blev lidande av brottet. Riksförbundets argumenterar genomgående i arkivdokumenten för att brottsoffer *också* ska få tillgång till stöd, inte att stödet ska förflyttas från den ena parten till den andra. Under perioden 2003 till 2008 inleddes organisationens verksamhetsberättelse med en återgivning av verksamhetens mål. Här återfinns två punkter som visar synen på offer och förövare: "Brottsoffrens rättigheter ska ges samma prioritet som brottslingarnas rättigheter" och "Insatserna för brottsoffer får inte ske på bekostnad av de rehabiliterande insatser, som med nödvändighet måste riktas mot gärningsmannen för att därmed försöka förhindra återfall i brott".

Genom att fokusera situationen och den position den enskilde personen fått i denna utgår man från händelsen och de aktuella erfarenheterna. Riksförbundet skriver alltså inte om offerskapet som en del av personens identitet, utan som en erfarenhet. Därmed finns det inte anledning att polarisera identiteter mot varandra. Som nuvarande ordförande Sven Erik Alhem säger i intervjun: "Vi får aldrig rangordna folk efter misstänkta eller brottsoffer, man kan snabbt övergå från det ena till det andra" (SEA). Han menar att man mycket väl kan diskutera krav på lagstiftning för brottsoffer, men man ska då gärna också lägga till "aldrig på bekostnad av tilltalade eller misstänkta" (SEA).

Offer likväl som gärningsmän betraktas som personer som kan ha många olika roller och identiteter samtidigt i olika sammanhang. I den situation då man varit utsatt för brott kan man behöva olika former av hjälp, oavsett om man själv begått brott eller inte. Även den som själv i en annan situation är förövare kan behöva stöd efter att ha blivit utsatt för brott, det ena utesluter inte det andra.

En annan dimension som förs fram både i olika typer av dokument, som till exempel reportage i förbundets medlemstidning, och i intervjuerna är frågan om att de som varit utsatta för brott själva kan komma att utveckla kriminalitet. Eva Larsson säger:

Och sen är det ju också en viktig aspekt att ha med sig att många utav de som är gärningspersoner idag har varit ett brottsoffer när, tidigare, kanske när man var barn. Tyvärr är det ju väldigt många som har levt i misshandelsfamilj, som sen själv blir gärningsperson, äldre. Vi kan ta mobbingsproblematiken. Där man kanske blir mobbad under skoltiden, sen blir gärningsperson, så att det är väldigt komplext - - - Att ibland är det hårfint om man är gärningsperson eller brottsoffer. (EL)

Slutligen talar riksförbundet ofta för insatser för gärningspersoner, men det ska vara balans i hur resurserna fördelas. Den bild som genomsyrar deras argumentation är att om brottsoffer ges tillgång till stöd och de resurser de behöver och gärningspersoner ges tillgång till behandling som förebygger nya brott så blir det sammantaget ett positivt utfall för brottsoffer. Hans Klette sammanfattar jourernas förhållningssätt med "Vi är medmänniskor av lika värde som måste samarbeta för att överleva".

Empatiska medmänniskor

Uppfattningen av att vi alla är människor som behöver andra människor återkommer i riksförbundets förhållningssätt till stödpersonernas roll och funktion. Brottsofferjourernas Riksförbund har alltid haft ambitionen att det över hela landet ska finnas tillgång till ideellt arbetande stödpersoner, men de har inte sett dessa stödpersoner som ett alternativ till professionella yrkesgrupper. Stödpersonerna är komplement till samhällets resurser och professionella. Det innebär till exempel att stödpersonerna inte förväntas ge sig in i kvalificerade samtal eller

långvariga kontakter. I ett policydokument som antogs av förbundsstyrelsen 2006 presenteras stödpersoners och vittnesstödjares roll bland annat med:

Att vara stödperson och vittnesstöd innebär att vara en empatisk medmänniska för en drabbad och hjälpbehövande person. Det fordrar en medvetenhet om den speciella relation, som trots den mänskliga basen inte är ett jämbördigt förhållande. (Policy för stödpersoner och Vittnesstöd inom Brottsofferjourernas Riksförbunds verksamhet, senast ändrad 31 januari 2008, sid 3)

I samma dokument anges också vilka arbetsuppgifter som ingår i uppdraget:

För stödpersoner att till brottsoffer, målsägande och anhöriga

- ge information om brottsoffrets rättigheter vid utredning av brottet och i brottmålsprocessen
- ge emotionellt stöd och praktisk vägledning
- förmedla kontakt med myndigheter och försäkringsbolag
- ge stöd och information inför, under och efter rättegång
- vid behov hänvisa till social, juridisk, psykologisk eller medicinsk expertis

För vittnesstöd att till vittnen, målsägande och anhöriga

- ge stöd och information inför, under och efter rättegång
- förklara rättsprocessen, avdramatisera förloppet och vara sällskap
- vid behov hänvisa till social, juridisk, psykologisk, medicinsk expertis och/eller andra stödinsatser inom Brottsofferjouren

(Policy för stödpersoner och Vittnesstöd inom Brottsofferjourernas Riksförbunds verksamhet, senast ändrad 31 januari 2008, sid 2-3)

Av policydokumentet framgår att stödjarna ska vara "empatiska medmänniskor", men också att de ska hänvisa till expertis vid behov. Detta förhållningssätt återkommer hos riksförbundets pionjärer och nuvarande ledarskap. Björn Lagerbäck säger "Frivilligheten har sin gräns, och det har med medmänsklighet att göra, men sen gäller det också att se till att man inte vållar skada" (BL) och nuvarande ordförande Sven-Erik Alhem säger: "Det gäller verkligen att också kunna säga 'jag tror att det kanske kan vara klokt för dig att kanske söka en... psykiatriker eller någonting'". (SEA)

Bilden av stödpersoner som komplement till de professionellas resurser, en förstärkning av de offentliga resurserna och en vägledning för brottsutsatta återkommer i olika handlingar. Ett exempel kan tas från styrelseprotokoll den 31 mars 2010 där man under rubriken "professionell-ideell" betonar vikten av att de lokala jourerna har "väl fungerande samarbete med expertis för personer som behöver mer stöd".

Mänskliga rättigheter

Liksom andra brottsofferorganisationer runt om i världen (Hall, 2010) har Riksförbundets syn på människor i roller som brottsutsatta, stödjare och gärningspersoner sin grund i mänskliga rättigheter. Redan i de första stadgarna från 1989 betonas att förbundet ska verka för att bättre tillgodose de behov och rättigheter som personer som utsatts för kriminella gärningar har. Vilka rättigheter det handlar om definieras inte där, men när riksförbundet vid stämman 2013 antar ett värdegrundsdokument har mänskliga rättigheter en central plats. Där anges också mer preciserat vilka rättigheter man avser:

Utgångspunkt 1:

Mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter är grunden för vårt arbete. Dessa gäller för var och en, oavsett etnisk tillhörighet, hudfärg, kön, språk, religion, sexuell läggning, könsöverskridande identitet, funktionsnedsättning, politisk uppfattning eller social ställning och fastslår alla människors lika värde och lika rättigheter. För att värna brottsutsattas mänskliga rättigheter lyfter Brottsofferjouren särskilt fram:

- FNs Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)
- FN-konventionen mot all slags diskriminering av kvinnor (1979)
- FN-konventionen om barnets rättigheter (1989)
- FN-deklarationen om grundläggande principer för offer för brott och maktmissbruk (1985)
- FN-deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (1993)
- FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2009)
- Europeiska Unionens direktiv om miniminormer för brottsoffers rättigheter samt stöd till och skydd av brottsoffer (2012)

(Värdegrund för Brottsofferjourer, 2013)

Mänskliga rättigheter och statens ansvar mot sina medborgare är också teman som återkommer i intervjuerna med riksförbundets före detta och nuvarande ordförande. Björn Lagerbäck säger: "Samhället har åtagit sig att skydda sina medborgare mot kriminella... fiender (och även yttre fiender, det är därför vi har försvaret) och misslyckas man med sin uppgift, då har man ett moraliskt ansvar att ge de brottsdrabbade upprättning på olika håll" (BL). Liknande resonemang förs av Sven-Erik Alhem som säger: "Samhället har ju ett jätteansvar för brottsoffer. Om man ska börja från grunden så har ju samhället det största ansvaret i att ingen människa utsätts för brott" (SEA). Hans Klette är den person inom Riksförbundet som tydligast fört fram jourernas perspektiv som en fråga om mänskliga rättigheter. Han har också vid flera tillfällen skrivit om temat. I antologin *Utsatta och sårbara brottsoffer* från 2004 skriver han ett kapitel om mänskliga rättigheter som han inleder med: "I alla samhällen finns vissa fundamentala

värden som påverkar människors beteenden. I vårt land är det främst fråga om demokrati eller deltagande, frihet, rättvisa, jämlikhet, solidaritet och trygghet” (Klette, 2004, sid. 45). Kapitlet innehåller sedan en genomgång av centrala rättigheter som diskuteras i relation till rättsfall och Europeiska överenskommelser. I sitt första ”Ordföranden har ordet” som nyvald ordförande i Tidningen Brottsoffer skriver han: ”Rättvisa och trygghet tillhör de viktigaste värdena i ett demokratiskt rättssamhälle” (Tidningen Brottsoffer, 1995, nr. 3, sid. 4). Genomgående betonas samhällets ansvar i ordförandenas utsagor. Frågan om mänskliga rättigheter kan därför ses i första hand som en grundtanke i Riksförbundets policyarbete, även om det också återspeglas i styrningen av det direkta stödarbetet.

Mänskliga rättigheter är knappast en kontroversiell fråga i Sverige eller i brottsoffersammanhang. Mänskliga rättigheter är i linje med vedertagna grundtankar i Sverige och även kvinnojoursverksamheten baseras på dem. Det väcker inget motstånd att hävda dessa principer, det kan snarare ses som självklarheter. Den fråga man kan ställa sig är då snarare om man ifrån Riksförbundet varit konsekvent i sin tillämpning av dessa rättigheter. Värdegrunden antogs ju först 2013, då organisationen redan funnits i 25 år.

Riksförbundets ambition att verka utifrån principer om mänskliga rättigheter har funnits genom alla år. Begreppet i sig förtydligades senare, men det är uppenbart att det inte är något som bara sägs, det är grunden i allt man gör, både i extern opinionsbildning och intern kommunikation. För att visa hur det avspeglas i Riksförbundets handlingar presenteras exempel utifrån några artiklar från FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948):

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap. Argumenten för att inte särskilja offer och förövare, som presenterats tidigare i detta kapitel, kan härledas till denna artikel. Brottsoffer ska enligt organisationens anvisningar betraktas som kapabla människor och de som ger stöd åt brottsoffer ska betrakta de brottsutsatta som likar. Det är lätt att återfinna artikel 1 i Riksförbundets argumentation.

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet. Denna artikel är central just för brottsofferfrågan. Riksförbundet argumenterar återkommande att de som utsatts för brott ska få stöd så att de kan känna frihet och säkerhet.

Artikel 6

Var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening. Denna artikel kan härledas till både vittnesstöd och stöd åt brottsoffer, två former av stödverksamhet som syftar bland annat till att bistå personer med att kunna höras i brottmål, såsom vittnen

eller målsäganden. I det direkta stödarbetet handlar det om att bistå personerna att ta del av den rättigheten, medan det i opinionsarbetet handlar om att visa på hinder som uppstår för brottsoffer och vittnen och hur rättigheten kan bli enklare att nå.

Europaparlamentets (2012) direktiv om miniminormer för brottsoffers rättigheter samt stöd till och skydd av brottsoffer ger mer direkta riktlinjer. I direktivet återkommer argument från konventionen om mänskliga rättigheter, men preciseras i relation till brottsofferfrågor. Genomgående återfinns argument i linje med den policy som riksförbundet bedrivit. Direktivet tar till exempel upp att brottsoffer ska bemötas med respekt och värdighet och att de har rätt till information, att bli hörda i rättsprocessen, till stöd under rättsprocessen och att få sin integritet och säkerhet skyddad.

Sven-Erik Alhem talar om vad det innebär i praktiken för vittnen i domstol och hur det skulle kunnat vara:

Det är alltså en påfrestande situation, och det finns ju inget välkommet där, inget välkomnande, utan du får leta dig fram själv till en, en sal, sessionssal. Och sen hör du ständigt dessa röster som är ju, som är lite teatraliska... 'på sal 5 handläggs nu mål mellan allmän åklagare och Lisa Petterson, vill parter och vittnen komma in till rättssalen'... Det låter som en mäsas nästan. Och sen kommer det ständigt nya rop, "finns vittnet Johansson i..." ja. Och absolut ingen som säger 'Välkommen till tingsrätten... vill du ha en kopp kaffe?'.
(SEA)

Alhems berättelse kan exemplifiera hur både ett rättighets- och brottsofferperspektiv återkommer i riksförbundets argumentation. Rätten att bli hörd finns, men att ha rätten att medverka i domstolsförhandlingen innebär inte automatiskt att vara välkommen. Genom att beakta vad som skulle kunna hänföras till artikel 1 i Konventionen om mänskliga rättigheter för riksförbundet in frågan om hur vi människor "bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap".

Temat om mänskliga rättigheter kan i många sammanhang problematiseras och man kan påvisa att delar inte uppfylls. Så kan vara fallet också när man betraktar rättsprocesser i Sverige och brottsoffers position. Brottsofferjourernas Riksförbund är dock konsekventa i att frågan om mänskliga rättigheter drivs i alla sammanhang, i den externa opinionsbildningen lika väl som i den interna policyn och vägledningar för praktiken i de lokala jourerna. För att förstå hur dessa tankar omsätts till handling i den lokala praktiken skulle man behöva studera det direkta arbete som utförs. För sammanhanget som här presenteras kan vi otvetydigt säga att tanken håller samman organisationen.

Konsten att hålla samman

I detta kapitel har vi visat hur brottsofferjourerna i Sverige hålls samman och arbetar utifrån en samlad och gemensam grundtanke. Utgångspunkten är att organisationens grundtankar utgör en form av karta, en kognitiv karta, för hur man ska agera. Sammanfattande beskriver denna karta dels en fast struktur för hur organisationens verksamhet ska bedrivas. Det är också en detaljerad karta med tydliga vägar. Det finns riktlinjer och policys på alla relevanta områden liksom strukturerade och väldefinierade kanaler för informationsspridning genom utbildningar, konferenser och publikationer. Ändå finns utrymme för diskussion vid stämmorna vart annat år, och till viss del inom ramen för styrelsens arbete. Diskussionen begränsas dock genom att de tydliga överenskommelserna definierar vad som är förbundets område och genom att den information som är väl förankrad på alla nivåer i organisationen. På så sätt upprätthålls organisationens "tröghet", det vill säga det är inte öppet för att lansera allt för nya tankar och det sker inga omvälvande förändringar.

Organisationer kännetecknas ofta av att förändring sker långsamt. Det är det som gör att en organisation "känns igen" från en tid till en annan, men också det som kan vara till hinder när omvärlden förändras och en organisation inte följer med i utvecklingen. Hannan och Freeman (1984) menar att organisationer som är tröga är de som har bäst förutsättningar att bestå. Människor som verkar inom en organisation tar till sig organisationens kognitiva karta och blir på så sätt "inbäddade" i organisationens sätt att tänka (Garud, Hardy och Maguire, 2007). När människor agerar i namnet av organisationen behöver de upprätthålla organisationens trovärdighet och legitimitet, vilket är i högre grad möjligt om det finns en samlad och bestående syn på organisationens uppgift. När det finns en organisation också institutionaliserad, det finns uppfattningar om den funktion som organisationen fyller. En institutionaliserad och konsekvent syn på organisationens funktion och roll behöver inte nödvändigtvis innebära att man också gör det man säger att man ska göra. Det viktiga är att det finns en gemensam idé som upprätthålls, inåt i organisationen såväl som utåt (Weick, 2001). Brottssofferjourernas Riksförbund har varit framgångsrik i att etablera en kognitiv karta som har etablerat och gett organisationen legitimitet. Det finns inga studier på i vilken utsträckning brottsofferstödet är "nyttigt", eller vart det leder, men det ställs inte heller några sådana krav på redovisning och utvärdering. Det finns en vedertagen förståelse av brottsofferjourernas verksamhet och att de med respekt för människor möter brottsoffers behov, som ett komplement till samhällets övriga resurser. En förståelse som inte minst har en stark förankring i organisationen.

4. Yttre förankring

En organisation agerar alltid i samspel med sin omgivning och är därför beroende av sitt sammanhang. Brottsofferjourernas Riksförbund bildades som en ny organisation, men också med fokus på nya frågor. Det skedde parallellt. Samma personer som arbetade med att bygga upp förbundets verksamhet spred också information om brottsoffer och behovet att stödja verksamheter. I det arbetet var, förutom information till allmänheten, tre relationer i sammanhanget viktiga: relationen till staten, till politiken och till kvinnojourerna.

Relationen till staten

Allt sedan Brottsofferjourernas Riksförbund bildades har de agerat i nära samspel med staten. Organisationens roll som komplement till andra resurser i samhället placerar den i en position som civilsamhällesorganisation mellan befolkningen och staten. En sådan funktion kan täcka kommunikationen från befolkningen till staten, eller tvärtom, från staten till befolkningen. Riksförbundet har sin förankring närmare staten än befolkningen. I etableringen av organisationen interagerade pionjärerna mycket med statliga myndigheter och departement. Den förankringen har fortsatt och som vi visat i tidigare kapitel är justitieministern alltid inbjuden talare vid förbundets stämmor. Förankringen i befolkningen är inte alls lika tydlig. Brottsofferfrågan rör egentligen alla människor. Alla kan bli utsatta för brott. Men det finns inte några tydliga spår i materialet om en bred folklig förankring av organisationen. Människor i allmänhet får kännedom om brottsofferjourerna genom media och genom publika arrangemang, men förbundets dialog sker mer med beslutsfattare, myndigheter och organisationer än med människor i samhället. Den gruppen är snarare föremål för informationsspridning än vad de är dialogpartners.

Ett komplement

Sedan 1999 har Riksförbundet beskrivit sig som ett komplement till det offentliga. Riksförbundet har aldrig haft någon uttalad ambition att ta över någon verksamhet utan har ständigt påtalat statens ansvar för brottsoffer och beskrivit brottsoffer som en grupp som glömts bort. Den uppgift som brottsofferjourerna åtagit sig är att ge stöd åt och tala för brottsoffer. Staten accepterade tidigt denna roll och när Brottsoffermyndigheten bildades 1994 var det inte ens en fråga om myndigheten skulle ha någon roll i utförandet av stöd åt brottsoffer. Det ansågs av regering och riksdag inte behövas någon myndighet för det. Brottsofferjourerna fanns, de var ideella och de hade starkt stöd för sin verksamhet (Svensson, 2007; prop. 1993/94:143). När Socialtjänstlagen ändrades 2001 så att stöd åt brottsoffer blev en uttalad del av socialtjänstens ansvarsområde lyfte regeringen i

propositionen fram brottsofferjourerna, tillsammans med kvinnojourerna, som ”viktigt och nödvändigt komplement till det allmänna” (prop. 2000/01:79, sid 12). Regeringen valde därför att inte skapa en statlig organisation för brottsofferstöd och skrev:

Utredningen avvisar en ordning med statligt anställda brottsofferassistenter liksom assistenter anställda av Brottsofferjourernas riksförbund. I stället föreslås att de jourer och andra ideella organisationer som vill samverka går samman och ansöker om medel hos brottsofferfonden för att anställa en assistent eller på annat sätt ordna sin verksamhet så att tillgängligheten ökar. På så sätt kan assistenterna placeras där behovet finns. Samarbete mellan olika lokala ideella organisationer bör prioriteras vid medelstillelning ur fonden. (prop. 2000/01:79, sid 71).

Denna samverkan mellan jourerna och staten visar å ena sidan hur staten ger uttryck för stöd åt den ideella organiseringen som komplement. Å andra sidan framkommer även en statlig styrning genom att medlen villkoras. Samarbete mellan de lokala ideella organisationerna betonas som grund för finansiering.

Formuleringen att jourerna ska vara komplement till staten ändras i riksförbundets verksamhetsberättelser från 2004. Därefter är riksförbundets övergripande mål är att ”vara ett komplement och alternativ” till den offentliga sektorn vad gäller brottsofferbete. Riksförbundet markerade på så sätt att det fanns brottsofferstöd inom offentliga sektorn, men att det var av olika typ. I regeringens proposition Genomförande av brottsofferdirektivet (prop. 2014/15:77) nämns jourerna som ett sätt att leva upp till kravet på att brottsoffer efter behov ska kunna få kostnadsfri och konfidentiell hjälp från stödverksamheter. I det fallet nämns inte jourer anslutna till riksförbundet explicit, man talar mer utifrån ett vidare begrepp: ”den stödverksamhet som i Sverige tillhandahålls av ideella organisationer och föreningar som arbetar för att stödja brottsoffer” (prop. 2014/15:77, sid. 14). Förbundet å sin sida skriver i verksamhetsberättelsen 2015: ”Brottsofferjourernas verksamhet uppfyller dessa krav mycket väl och Sverige skulle inte uppfylla direktivets krav utan brottsofferjourernas insatser” (sid. 4).

Staten och förbundet har lite olika betoning i sina framställningar, men det är uppenbart att man delar synen på att brottsofferjourerna är, och ska vara, ett viktigt komplement. Utifrån de uttalanden som görs i propositioner och verksamhetsberättelser kan man också se en ansvarsfördelning: jourerna ska utföra stödverksamheten, staten finansierar. Samtidigt är det inte att se som ett direkt uppdrag för någondera av parterna. Staten kan finansiera andra stödverksamheter och jourerna kan söka finansiering från annat håll. På så sätt är det en nära koppling, men ingen av parterna har uttalat förbundet sig något ansvar för den andre.

Finansiering

Staten har varit huvudfinansiär för Brottsofferjourernas Riksförbund allt sedan dess tillkomst. De lokala jourerna har i stor utsträckning haft kommunala anslag, men riksförbundet har finansierats av statliga medel. Medlen har beviljats efter preciserade ansökningar från riksförbundet och har inte på något sätt varit självklara, men i efterhand kan man se att olika statliga organ kontinuerligt tillfört medel. Det första anslaget beviljades 1989 av Justitiedepartementet som då beviljade medel om 500 000 kronor som stöd för en projektledare, etablering av nya jourer och utbildning av jouraktiva. Samma belopp beviljades året därpå och 1991 fördubblades summan, varefter förbundet i tre år erhöll 1 miljon kronor i anslag från departementet. 1994 inrättades Brottsofferfonden och knöts till Brottsoffermyndigheten, fonden blev sedan den centrala finansiären.

Frågan om att etablera en brottsofferfond var en de första idéer som förbundet, via Björn Lagerbäck, förde fram till regeringen. Det var dock inte bara regeringen som fick detta förslag. I september 1988 lades förslaget också i brev till kommuner, åtminstone till Stockholm och Göteborg, att avsätta medel från inkomster från parkeringsböter till lokala brottsofferfonder. I intervjun berättar Lagerbäck att han, när han såsom anställd i försäkringsbolag arbetade i en krisjour:

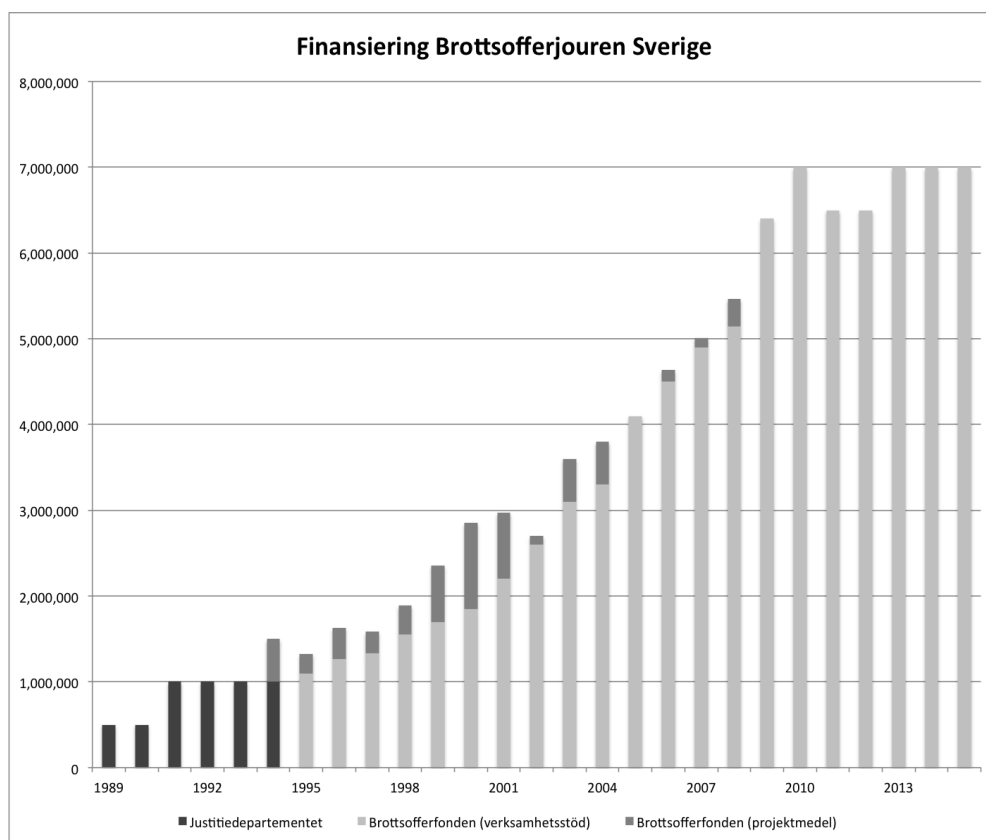
Och fick en fråga av en kvinna, ”vem betalar mina terapikostnader?”, och då så svarade jag ärligt, ”det är du via skattsedel – eller du via försäkringspremie”. Och så tänkte jag att det måste ju vara de som begår brott, det är lämpligt att de betalar, och så började jag driva den här frågan med brottsofferfonden. Och från början när det gällde kommunal verksamhet så skulle man kunna använda parkeringsböter för att fondera det. Sen var ju det här, idén var ju lite tagen också från Belgien som hade en brottsofferfond, man fick betala böter till den här fonden, och sen så med- mot bakgrund i det så utvecklade vi tankarna (BL).

Riksförbundet drev alltså fram frågan om en brottsofferfond, en fråga som justitieministern sedan inkluderade i regeringens arbete och verkställde. Justitieministern Gun Hellsvik (m) (1991-1994) hade arbetat mycket aktivt i frågan om brottsofferstöd, och hade också mycket kontakt med Björn Lagerbäck. Han berättar i intervjun: ”Gun Hellsvik brukar säga att hon och jag har ett barn gemensamt, och det är Brottsofferfonden” (BL). Åter ser vi ett exempel på samverkan mellan förbundet och staten. Förbundet driver en fråga och staten omvandlar den till handling, en handling som innebär att det finns en källa för finansiering av brottsofferjourernas verksamhet. Fonden finansieras inte av parkeringsböter som Lagerbäck nämner i citatet. I stället skapades en helt ny form av finansiering där personer som döms för brott där fängelse ingår i straffskalan betalar en avgift till Brottsofferfonden. Senare har också en avgift som personer som avtjänar fängelsestraff med så kallad fotboja kommit att tillfalla fonden. Det är således

inte staten, utan de som dömts för brott, som finansierar fonden och i förlängningen också Brottsofferjourernas Riksförbund. Staten reglerar däremot det belopp som de dömda ska betala.

Eva Larsson beskriver inrättandet av Brottsofferfonden som en viktig milstolpe. ”Dels fick ju man en mer stabil finansiering med stadiga verksamhetsbidrag, och sen också möjligheter till utvecklingsprojekt” (EL). Efter Justitiedepartementets initiala finansiering av riksförbundets verksamhet kom sedan anslagen årligen, efter ansökan, från Brottsofferfonden. Anslaget har kontinuerligt ökat över tid och fram till 2008 också kombinerats med medel för specifika projekt (se figur 2). Några exempel på sådana projekt är den nationella telefonlinjen som öppnade 2001 eller ”Stöd på eget språk” 2006. Initiativen till dessa projekt kom från jourerna.

Figur 2. Statligt verksamhetsstöd till Brottsofferjourernas Riksförbund¹². (Mkr)

Även Socialdepartementet har finansierat brottsofferjourernas verksamhet. Socialstyrelsen och Länsstyrelserna har sedan 2004 haft utlysningar av medel för våld mot kvinnor och riksförbundet och brottsofferjourerna har återkommande fått

¹² Diagrammet baseras på uppgifter ur verksamhetsberättelser kompletterat med uppgifter från finansiärerna i de fall något varit oklart.

sådan finansiering. I dessa utlysningar har jourerna konkurrerat med andra organisationer om medlen och det har inte funnits några garantier för finansiering. Brottsofferjourerna har varit en organisation bland andra som fått medel. Enligt verksamhetsberättelsen från 2004 hade regeringen inte specifikt tänkt på brottsofferjourerna som mottagare av dessa medel och man beskriver ett intensivt lobbyarbete:

För att medvetandegöra beslutsfattare om det omfattande och viktiga arbete som jourerna gör för kvinnor utsatta för mäns våld, skickades ett brev till samtliga partiledare, justitieminister, socialminister, jämställdhetsminister samt ledamöter inom justitie- och socialutskottet. Boken "Närhet som gör ont" av Eva Larsson skickades med som en julgåva (Verksamhetsberättelse 2004, sid. 9).

Utöver de statliga finansiärerna har förbundet också haft medel från olika andra finansiärer, fonder så väl som företag och civilsamhällesorganisationer. Några sådana exempel är Allmänna Arvsfonden, ICA, Securitas, flera försäkringsbolag och Studieförbundet Vuxenskolan. Medel från denna typ av finansiärer har i huvudsak rört specifika projekt eller arrangemang, medan de statliga medlen möjliggjort en basverksamhet för brottsofferjourerna. De medlemsavgifter som betalas till förbundet är i detta sammanhang mest att se som symboliska, de utgör bara någon enstaka procent av förbundets resurser.

Det är inte givet att finansieringen innebär ett beroende från organisationen till de finansierande parterna. Variationen av finansiärer ger organisationen en bred bas med alternativa lösningar. Men statens roll är stark, speciellt genom Brottsofferfonden. Utan den statliga finansieringen skulle riksförbundets verksamhet sett helt annorlunda ut och möjligen inte ens existerat. Ändå går det inte att säga att finansieringen gör jourerna beroende av staten. Det finns flera exempel på hur riksförbundet påverkat statliga organ till att göra ställningstagande som gynnar de lokala brottsofferjourerna, inte minst vid inrättandet av Brottsofferfonden eller då Länsstyrelserna hade ansvar för att fördela medel. Det gör att relationen till staten snarast är att ses som ömsesidig, där staten får möjlighet att leva upp till internationella brottsofferdirektiv genom jourernas verksamhet och jourerna får möjlighet att bedriva sin verksamhet genom den statliga finansieringen. Ytterst är detta beroende en politisk fråga, där jourerna och politikernas ömsesidiga utbyte avspeglas i organisationens relation till staten.

Relationen till politiken

Relationen mellan politiken och Brottsofferjourernas Riksförbund har alltid varit mycket tydlig. När riksförbundet bildades satt en socialdemokratisk regering vid makten, men 1991 tillträdde en borgerlig regering och över tid har regeringarna skiftat. 1991 till 1994 regerade de borgerliga partierna, 1995 till 2006 var det en

socialdemokratisk regering, 2007 till 2014 åter en borgerlig. Regeringarnas politik har naturligtvis haft betydelse för vilka frågor som varit starka och hur de drivits av politikerna. Men samhällsutvecklingen i stort har också haft inverkan på hur olika politiska frågor drivits. Förbundets relation till politiken förstås därför enklast genom att följa utvecklingen kronologiskt.

Välfärdsstatens tillbakadragande under 1980-talet

De första lokala brottsofferjourerna och sedermera riksförbundet bildades under 1980-talet. Välfärdsstaten och den långa socialdemokratiska dominansen hade sedan mitten av 1970-talet mött allt mer kritik. Efter 44 år med socialdemokratiska regeringar blev det regeringsskifte vid valet 1976, vilket sedan kom att följas av växlande politisk inriktning för regeringarna. Björn Lagerbäck beskriver i intervjun att han fick idén till brottsofferstöd under 1970-talet, men också att det var en idé som kom i rätt tid. "Rätt tid" kan kopplas till den nya ideologi som kom att utvecklas och leda till ny politisk dominans. Ett argument för att ge möjligheter för stöd åt brottsoffer kan kopplas till 1970-talets kritik mot kriminalvården och straffsystemet. Flera statliga utredningar och forskningsrapporter hade pekat på problem med det rådande straffsystemet, där en av de mest tydliga rapporterna var Brottsförebyggande Rådets (1977) "Nytt straffsystem". I en proposition om brottsskadeersättning 1978 anförde den dåvarande borgerliga regeringen att ett ökat statligt ansvar för brottsskador kunde "bidra till att allmänheten får en positivare attityd till den öppnare och mer humana kriminalvård som statsmakterna under stor enighet har fattat beslut om" (prop. 1977/78:126, sid. 9). Detta är ett av de tidiga tecknen på ett nytt perspektiv i kriminalpolitiken, som framförallt drivs av de borgerliga regeringarna och som tar in brottsofferfrågan som en del i kriminalpolitiken. Brottsskadeersättningen blev en statlig angelägenhet, finansierad av skattemedel, vilket också motiverades med att det underlättade för den dömdes rehabilitering:

Ett sådant samhällsansvar skulle också - i förening med återhållsamhet i utövningen av regress mot skadevällaren - kunna underlätta rehabiliteringen av den som till följd av brott har ådragit sig en omfattande skadeståndsbörda. Hans vilja att ta arbete måste uppenbarligen främjas, om han inte förföljs av alltför betungande skadeståndsanspråk (prop. 1977/78:126, sid. 9).

Under 1980-talet inleddes en successiv förändring i välfärdsstaten där frivilligorganisationer och privata aktörer började göra insatser som tidigare helt vilat på offentliga aktörer. Tydliga exempel finns på missbruksområdet, där privata vårdgivare blev vanligt förekommande när tolvstegsbehandlingarna växte fram i Sverige (Helmersson Bergmark, 1995). 1986 mördades statsminister Olof Palme på öppen gata, en händelse som fick efterverkningar på många områden, inte minst i frågor om brott, trygghet och säkerhet. Jonathan Simon (1998) har beskrivit

hur enstaka händelser kan ha inflytande på opinionen och bidra till perspektivskiften. Oavsett om man ser den successiva förvandling som skett eller man beaktar specifika händelser är det ofrånkomligen så att det under 1980-talet skedde en övergång från att i den allmänna debatten tala om trygghet och gemenskap i samhället till att tala om risker och säkerhet. 1989 ändras också Brottsbalken så att "brottets art" får en central betydelse i straffmätningen. Tidigare hade domstolen att betrakta allmän- och individualprevention, det vill säga överväga vilken påföljd som både gav allmänheten signaler om att samhället reagerar på brott, och kunde medverka i att förövaren inte åter skulle begå brott.

Detta nya sätt att tänka representerar ett perspektivskifte i linje med vad som internationellt kallas "the punitive turn". Garland (2001) kopplar denna vändning, där straffandet får stor betydelse, till populistiska trender. En sådan trend fanns också i Sverige vid denna tid och inför valet 1991 bildades ett nytt, populistiskt, parti: Ny demokrati, som i sitt partiprogram angav: "Hänsyn till andra måste bli en dimension i barnens uppfostran, i skolan, i ungdomsverksamheten, i det inre säkerhetsarbetet, i kriminalvården (hänsyn till brottsoffren - inte till brottslingarna), i U-hjälpen, i invandringen, i miljöpolitiken mm." (Ny Demokrati, 1991). Moderaterna och folkpartiet gick till val på ett gemensamt valmanifest, "Ny start för Sverige", medan Moderaterna hade "Brottslingar ska sitta inne. Du ska våga vara ute" som ett av sina budskap på valaffischer (Heckscher, 1992). När den politiska debatten krävde hårdare tag och mindre byråkrati, ändrades politiken. Ändringen sker som en process över tid, men brottsofferfrågan kom i samband med valet 1991 att få en betydande roll, vilket medverkade till goda förutsättningar både för att etablera brottsofferjourer och för en ny kriminalpolitik.

1991-1994: Civilsamhälle och privatisering

Efter valet 1991 bildades en borgerlig regering där Gun Hellsvik (m) blev justitieminister. Sverige gick vid samma tid in i en ekonomisk kris som tillsammans med den skatteuppgörelse som Socialdemokrater och Folkpartister hade ingått under 1990 ledde till minskade möjligheterna att göra skattefinansierade satsningar (Hort, 2014). Den ekonomiska krisen och de svagare skatteintäkterna medverkade i den nyttillträdde borgerliga regeringens argumentation för sin politik, där statens roll skulle minskas till förmån för privata och ideella initiativ. Brottsofferjourernas Riksförbund hade en etablerad kontakt med den tidigare justitieministern Laila Freivalds (s), och efter valet skickas brev från förbundet till såväl den avgående justitieministern med tack för samarbetet och till den tillträdande med information och hopp om fortsatt samarbete.

I budgetpropositionen 1993-94 skriver regeringen:

Gärningsmännen har länge stått i centrum i kriminalpolitiken, och brottsoffren har kommit i skymundan. Nu har brottsofferfrågorna fått starkt ökad vikt, och åtskilliga reformer har gjorts i syfte att stärka ställningen för den som utsatts för brott. Det finns all anledning att fortsätta detta arbete (prop. 1993/94:100, bilaga 3, sid. 6).

Brottsoffren blev centrala i den nya kriminalpolitiken, vilket underlättade en politik med hårdare tag mot de som begick brott. Även om det inte var brottsofferjourernas intention att ställa offer och förövare mot varandra, var det ett gynnsamt klimat för utvecklingen av brottsofferstöd. Det var också under denna tid som antalet lokala jourer ökade kraftigt. 1994 hade brottsofferjourerna nästan 39 000 kontakter med brottsutsatta och det var uppenbart att de hade intagit en position i samhället. Samma år inrättade regeringen Brottsofferfonden och Brottsoffermyndigheten. Sverige röstade också för EU-inträde, vilket på sikt skulle komma att få betydelse för bland annat för implementering av det brottsofferdirekt som EU senare antog.

1995-2006: Kvinnor i fokus

I valet 1994 blev det åter en socialdemokratisk regering. Hort (2004) har beskrivit perioden från tidigt 1990-tal till mitten av 2000-talet som att välfärdsstaten gick i ide. 1991 till 1994 hade stora förändringar initierats i Sverige av den borgerliga regeringen. Trots att den korta borgerliga regeringsperioden kom att följas av en förnyad och längre socialdemokratisk regeringsperiod skedde ingen återgång till den tidigare politiken. I stället fortsatte utvecklingen i ungefär den riktning som påbörjats under den borgerliga perioden. EU-inträdet innebar också att nya, internationella perspektiv påverkade den svenska politiken. Brottsofferfrågan var etablerad på den politiska agendan och under denna period kom det att bli allt mer specialiserade frågor som lyftes. Den första handlade om unga brottsoffer, där Brottsoffermyndigheten förmedlade medel för samarbete mellan polis och socialtjänst kring unga brottsoffer. Nya kommunala stödcenter för unga brottsoffer bildades, men likt de första brottsofferjourerna hade man i början svårt att få kontakt med de unga som man avsåg att stödja (Hansen Löfstrand, 2009a; 2009b). Ändå var det en fråga av politiskt intresse, inte minst eftersom det fanns en allmän uppfattning om att dagens unga brottsoffer kunde vara morgondagens förövare. Att satsa på unga brottsoffer var både i linje med den borgerliga satsningen på brottsoffer och en förlängning av den socialdemokratiska idén om att förebyggande arbete kunde vara ett sätt att förebygga kriminalitet.

Utvecklingen av brottsofferjourer fortsatte under 1990-talet och 1999 fanns jourer över hela landet. Nu var inte längre utbyggnad den centrala frågan i organisationen, i stället var det utvecklingen av praktiken som betonades. När några ur förbundsledningen hade besökt Victim Support i England 1996 hade man

fått idéer om möjligheten att specialisera verksamheten mot olika grupper av offer. Riksförbundet började nu utveckla arbetet med stöd åt kvinnor som utsatts för våld i nära relationer. I verksamhetsberättelserna från slutet av 1990-talet är våldsutsatta kvinnor den grupp som särskilt lyfts fram (af Sandeberg och Ljungwald, 2012). Relationen mellan brottsofferjourerna och kvinnojourerna var dock komplicerad och fungerade på olika sätt över landet. På nationell nivå fanns inget uttalat samarbete.

1998 antog riksdagen Kvinnofridspropositionen (1997/98:55) med ett åtgärdsprogram för att bekämpa mäns våld mot kvinnor som bland annat innebar en förändring i Socialtjänstlagen, där det tillkom en paragraf med lydelsen ”Socialnämnden bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation.” (prop. 1997/98:55). Paragrafen vidgades efter propositionen *Stöd till brottsoffer* (prop. 2000/01:79) till att gälla alla som utsatts för brott och deras anhöriga (SoL 2001:453, 5 kap. 11 §). Som tidigare beskrivits kom brottsofferjourerna också att få stöd för sitt arbete utifrån den propositionen, men de var inte ensamma på arenan. I propositionen skrev regeringen:

Av särskild vikt är vidare att ta tillvara de tjänster som frivilligorganisationer kan erbjuda. Ideella brottsofferorganisationer, exempelvis Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ), Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) och Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR) är ett viktigt och nödvändigt komplement till det allmänna. De bör ges så goda förutsättningar som möjligt för sitt arbete. Myndigheternas handlingsplaner bör innehålla en strategi för samarbetet med ideella organisationer. (prop. 2000/01:79, sid. 12).

Brottsofferjourerna nämns i och för sig först, och propositionen leder till en vidgad definition i Socialtjänstlagen, så att alla brottsutsatta ska ha tillgång till stöd, men kvinnojourorganisationerna har en tydlig position här. 2001 presenteras också en skrift som kom att få mycket uppmärksamhet: *Slagen Dam* av Eva Lundgren tillsammans med Gun Heimer, Jenny Westerstrand och Anne-Marie Kalliokoski (Lundgren m.fl., 2001). Rapporten, som gavs ut av Uppsala universitet och Brottsoffermyndigheten i samarbete, byggde på en omfattande enkät och visade att en mycket stor andel kvinnor i Sverige hade erfarit våld, men få anmälde det till polisen. Rapporten vållade mycket debatt, men kanske mer om hur data och resultat hade hanterats än om innehållet i sig.¹³

¹³ Rapporten fick följdverkningar på många områden, inte minst för Eva Lundgren som var huvudförfattare och som bland annat anmäldes för forskningsfusk, vilket hon friades från. Långt senare, under tiden då denna rapport författas, har uppgifterna från rapporten åter kommit att nämnas i de omfattande berättelser om sexuella kränkningar och övergrepp som svenska kvinnor rapporterar om 2017 under #metoo.

Se t.ex. <http://www.unt.se/insandare/eva-lundgren-bor-fa-en-ursakt-4831139.aspx>

När satsningarna på kvinnofridsområdet några år senare ska utredas anges i regeringens direktiv: "Ett könsmaktsperspektiv är utgångspunkten för regeringens jämställdhetspolitik: (den) vilar på en förståelse av att det råder en maktordning i samhället mellan kvinnor och män, där män som grupp är överordnade kvinnor som grupp" (Dir. 2003:112, sid. 263). Med detta markerar den socialdemokratiska regeringen ett tydligt ställningstagande i frågan om våld mot kvinnor. Detta perspektiv var inte det som Brottsofferjourernas Riksförbund drev. Förbundet menade att frågan var mer komplex.

Förbundssekreterare Eva Larsson hade i slutet av 1990-talet påbörjat ett projekt med en bok om våld mot kvinnor. Vid förbundsstyrelsens möte 7 mars 2000 diskuteras projektet och de olika teorier som förklarar våld mot kvinnor. Styrelsen noterar:

Den ena [teorin] är normaliseringsprocessen som bl a Eva Lundgren står för. Den företräds av bl a Brottsoffermyndigheten och ROKS. Den andra modellen markerar att kvinnan uppfattar våldet som inte normalt något som bl a Margareta Hydén, Judith Lewis Herman, Rikspolisstyrelsen och Domstolsverket står för (Styrelseprotokoll 2000-03-07, § 13).

Förbundsstyrelsen diskuterade de olika förklaringsmodellerna och beslutade "att som lämplig teori förorda flera modeller som utgångspunkt för projektet" (Styrelseprotokoll 2000-03-07, § 13). Larssons bok *Närhet som gör ont. Om våld mot närstående* presenterades 2003 i syfte att utgöra underlag för utbildningar inom jourerna. Samtidigt var boken ett politiskt ställningstagande mot könsmaktsperspektivet.

2005 visade Sveriges Television två entimmesprogram med titeln *Könskriget*¹⁴. Programmen riktade stark kritik mot såväl ROKS som könsmaktsperspektivet och väckte omfattande debatt. Programmen fick stark kritik, men också starkt stöd och uppmärksammades bland annat med flera utmärkelser och priser. Programmen fick också politiska konsekvenser och könsmaktsperspektivet förlorade sin politiska förankring.

Våld mot kvinnor var fortfarande på den politiska agendan, men snarare som ett individuellt problem än som ett strukturellt (Holmberg, Enander och Lindgren, 2015). Regeringen hade sedan 2004 satsat resurser för insatser för våld mot kvinnor och som vi beskrivit tidigare hade Brottsofferjourernas Riksförbund agerat, bland annat genom att skicka boken *Närhet som gör ont* till centrala beslutsfattare, så att även de kunde få del av dessa resurser.

Det är inte enkelt att avgöra vad som påverkade vad, men vi kan se att det finns ett samspel mellan politiken och brottsofferjourerna. I början av 2000-talet

¹⁴ Filmerna finns tillgängliga på Youtube:
<https://www.youtube.com/watch?v=BmfRwYM3Ivo>
<https://www.youtube.com/watch?v=K7fE76PtFsU>

förändras det strukturella könsmaktsperspektiv som har präglat regeringens insatser för våldsutsatta kvinnor parallellt med att Brottsofferjourernas Riksförbund presenterar ett mer individbaserat och alternativt perspektiv. Det nya perspektivet ligger helt i linje med varandra och vi kan se hur förbundet och politiken samverkar i denna tid på samma sätt som i det tidiga 1990-talet. Vi kan däremot inte uttala oss entydigt om det är politiken som påverkar utvecklingen inom riksförbundet, eller tvärtom.

2006-2014: Standardisering och kvalitet

Från valet 2006 och åtta år framöver blev det åter borgerliga regeringar. Nu tog åter förändringarna av välfärdsstaten fart. De under början av 1990-talet initierade förändringarna i form av ökad privatisering och de ideella organisationernas roll återkom och vidareutvecklades. Sveriges tidigare position med speciell välfärdsmodell kom allt mer att tonas ned till förmån för att vara ett EU-land bland andra. Den rådande trenden, inte minst inom offentlig sektor, var vid denna tid präglad av nyliberala idéer och New Public Management, vilket i praktiken innebar starka krav på redovisning, utvärdering och kvalitet. Det kom att påverka även brottsofferjourernas verksamhet.

Riksförbundet hade tidigt betonat att de skulle ge brottsofferstöd av god kvalitet. Det nämndes redan i den första verksamhetsberättelsen 1989 och det återkommer sedan i olika tider. Minimikrav för lokala brottsofferjourer har funnits sedan 2000. I verksamhetsberättelsen från 2005 noterade förbundet att man ska utveckla en handbok utifrån de riktlinjer som Victim Support Europe angivit och att dessa ska utgöra grunden för varje brottsofferjour som ingår i förbundet. 2006 presenteras *Föreningshandbok för brottsofferjourer*, en bok på drygt hundra sidor. Här beskriver man förbundets utveckling bland annat med "Under 1990-talet byggde BOJ upp jourerna till antal. Under 2000-talet satsar BOJ på kvaliteten och på att nå nya brottsoffergrupper" (sid. 10). Föreningshandboken beskrivs i verksamhetsberättelsen för 2016 som "Boken är ett viktigt steg i kvalitetsarbetet för att ge brottsoffer bästa möjliga stöd" (sid. 13). Detta är något av ett nytt språk som också ligger i linje med den rådande förvaltningspolitiken där begrepp som utvärdering, uppföljning, kvalitetssäkring och så vidare blir allt vanligare i det tidiga 2000-talet. Efter hand kan man se att allt fler sådana begrepp kommer in i förbundets texter. Till exempel talar man i verksamhetsberättelsen för 2010 om att man gör en "omvärldsanalys" för att "kvalitetssäkra". I verksamhetsberättelsen 2011 talar man om att brottsofferjourernas "varumärke" behöver stärkas. Den nya språkdräkten i förbundets handlingar visar att förbundet talar i de termer som är giltiga i den rådande tiden.

Specialisering är också en trend i tiden, unga brottsoffer och våldsutsatta kvinnor hade tidigare uppmärksammats, från 2007 nämns också barn speciellt i förbundets måldokument och man börjar också lyfta fram Barnkonventionens stadganden. Medan många andra verksamheter vid denna tid betonade professionalitet hade de lokala jourerna ideella krafter som sin bas. 2010 tog riksförbundet

in ordet ”professionell” i verksamhetsberättelsen och talade om ”ett professionellt medmänskligt stöd” och skrev: ”Det ideella arbetet utgår från professionella medmänniskor, vilket innebär att stöd och bemötande bygger på kompetens genom personlig lämplighet och olika utbildningar”(sid. 6). Året därpå var ordet professionell i detta sammanhang ersatt med ”kompetent” och man talade om att brottsofferstödjarna var ”kompetenta medmänniskor”, men 2012 återkom begreppet professionell i beskrivningen av det stöd som ges. Det varierande språkbruket kan ses som ett sätt för organisationen att följa med i tiden, och samtidigt behålla sin egen identitet.

Relationen till kvinnojourerna

Kvinnjourerna hade startat sin verksamhet redan under 1970-talet och hade på så sätt ett försprång på brottsofferjourerna såsom organisation. Kvinnojourerna var också de organisationer som brottsofferjourerna hade mest gemensamt med, båda erbjöd stöd åt personer som blivit utsatta för brott. Men de hade också viktiga ideologiska skillnader. Riksorganisationen för Kvinnojourer (ROKS) bildades 1984 och hade ett tydligt könsmaktsperspektiv utifrån vilket man betraktade mäns våld mot kvinnor som en strukturell fråga. Därför ville man att organisationen, och de skyddade boenden man erbjöd kvinnor, skulle vara reserverad för kvinnor (Holmberg m.fl., 2013). Det perspektivet omöjliggjorde samarbete mellan ROKS och Brottsofferjourernas Riksförbund, medan vissa kvinno- och brottsofferjourer samarbetade på en lokal nivå. Trots att man på både lokal och nationell nivå var organiserade på liknande vis och därtill verkade på mer eller mindre samma fält kunde de två riksförbunden inte mötas. Det var inte bara utifrån att det var män aktiva i brottsofferjourerna, utan även för att man hade olika syn på utsattheten.

I slutet av 1996 lämnade 16 kvinnojourer den dittills enda riksorganisationen för kvinnojourer och bildade SKR, Svenska kvinnojourers riksorganisation. När den informationen ges i Tidningen Brottsoffer betonas att SKR ”tror att även män kan vara med och verka för förbättringar” och nyhetsnotisen presenteras sedan av citatet ”Även män kan hjälpa kvinnor” (Tidningen Brottsoffer, nr 4, 1996, sid 20). En av de centrala personerna i bildandet av SKR är Elisabeth Markström som sitter i samma socialnämnd som Per Svensson och därför har kontakt med honom. Direkt i samband med SKR:s bildande finns därför en koppling mellan organisationerna. År 2000 sökte Brottsofferjourernas Riksförbund efter en ny lokal i Stockholm, i stället för att vara i Södertälje. I slutet av året uppkommer frågan om att SKR och Brottsofferjourernas Riksförbund ska dela på en lokal i Stockholm, vilket styrelsen ställer sig positiv till och ser också möjligheten att ytterligare organisationer finns med (Styrelseprotokoll 2000-12-09). I början av 2001 fattas en överenskommelse mellan Brottsofferjourernas Riksförbund, SKR och HOPP - Riksorganisationen mot sexuella övergrepp om

att dela på en lokal. Därefter vidtar förhandlingar med hyresvärdar och sommaren 2001 accepteras kontraktet på de gemensamma lokalerna. Samlokaliseringen innebar inte något konkret samarbete, men ändå ett utbyte med varandra. När förbundet 2013 flyttade till nya lokaler lämnade man de andra organisationerna, men det var snarare praktiska än ideologiska skäl bakom att man slutade dela lokaler. Inte minst handlade det om att förbundets kansli hade vuxit och behövde mer plats.

Relationen till kvinnojourerna har också inneburit ett konkurrensförhållande. Under 2000-talet har flera statliga satsningar gjorts för finansiering av verksamheter för våldsutsatta kvinnor. Här har brottsofferjourerna och kvinnojourerna konkurrerat om medlen, med olika framgång. Sammantaget kan man alltså se de två verksamheterna som parallella och som konkurrenter om resurser på samma fält. De kan samverka i de fall de har gemensamma uppfattningar, men de kan också vara varandras ideologiska konkurrenter. Som vi tidigare visat kan man säga att Brottsofferjourernas Riksförbund ”vann” den ideologiska striden när man i mitten av 2000-talet fick politiskt genomslag för en mer individbaserad definition av mäns våld mot kvinnor. I fördelningen av ekonomiska medel från staten kan man i vissa fall tala om kvinnojourerna som ”segrare”. För att få full klarhet i det hade en mer fördjupad studie behövts av hur de statliga medlen fördelades.

En bred förankring med flexibilitet

Riksförbundet har genom åren ständigt arbetat med en bred yttre förankring. Organisationen har kontinuerligt samverkat med staten och politiken och haft ett å ena sidan gemensamt intresse med kvinnojourerna att driva frågor om brott, offerskap och utsatthet, å andra sidan ibland haft olika perspektiv och konkurrerat om dominerande förklaringsmodeller. Relationerna till staten och politiken har positionerat förbundet som en komplementär organisation till det offentliga välfärdssystemet. Den positionen är känslig, men inte ovanlig. Ideella organisationer har ofta relationer till staten, eller till och med partnerskap i en del frågor (Young, 2000; Salamon, 1987). Många studier har visat på riskerna när de ideella organisationerna är allt för nära sammanbundna med statliga organ eller statlig finansiering. Det finns risk för ökad byråkratisering, professionalisering och förlorad självständighet (Salamon, 1987). Det finns också risk att organisationens inriktning och grundläggande värden ändras för att passa in i statens förväntningar (Johansson, 2005). Det finns studier som visar att statlig finansiering har större inflytande på verksamheten i organisationer än vad organisationens egna mål och uppdrag har (Verschuere och De Corte, 2014).

Det finns svenska studier som visar hur kvinnojourernas verksamhet har förändrats av offentliga krav för finansieringen. Helmersson (2017a, 2017b) kom i sin studie fram till att kvinnojoursaktiva kommit att ägna stor del av sin tid åt administration, ansökningar om och redovisning av medel, i stället för direkt

arbete med kvinnorna. Enligt Enander m.fl. (2013) visar kvinnojourernas historia på en utveckling mot kooptering, där de efter hand internaliserar de värden som staten ställer för att medverka i finansiering av verksamheten. Trots att relationen mellan stat och ideell organisation är komplex och flera studier gjorts om olika aspekter i den komplexiteten finns inga enkla förklaringar eller beskrivningar av hur en ideell organisation ska verka för att bibehålla sin autonomi (Najam, 2000). Det är bara på en generell nivå det finns kunskap om hur samarbetet mellan ideell organisation och stat bäst fungerar. Clark (1995) har påtalat att det centrala är att man har gemensamma mål och att båda parter har fördelar av samarbetet. För brottsofferjourerna är det inte tydligt att det skett en kooptering. Jourerna, och förbundet, har i och för sig fått anpassa sig till villkoren för de medel som givits, men samtidigt har förbundet också haft en stark röst i relation till politiken. På så sätt kan man snarare tala om en ömsesidighet där både staten och förbundet har vinster att göra av samarbetet. Men ingen av parterna är direkt beroende av den andra. Staten har också relationer till andra organisationer som erbjuder brottsofferstöd och förbundet har finansiering även från andra källor (om än inte så omfattande).

5. Två sammanflätade teman – brottsofferfrågan och organisationen

Det går att tolka resultaten i denna rapport ur två perspektiv: Å ena sidan som en historieskrivning om utvecklingen av brottsofferfrågan i Sverige. Å andra sidan som en berättelse om en framgångsrik organisation. Även om vi hade som utgångspunkt att denna rapport handlar om organisationens utveckling är det ofrånkomligt att den följer utvecklingen av brottsofferfrågan i Sverige. Brottsofferjourernas Riksförbund formulerade brottsofferfrågan, satte den på dagordningen och har varit den dominerande aktören i brottsofferstöd under de gångna 30 åren. I detta korta avslutande kapitel ska vi summera och diskutera båda dessa perspektiv, först brottsofferfrågan, sedan organisationsutvecklingen.

Brottsofferfrågan

I intervjuerna med de tidigare ordförandena Björn Lagerbäck och Hans Klette återkommer berättelser om hur brottsofferjourernas tankar byggde på väl förankrade perspektiv på människors samspel. De tog exempel från Bibeln, från österländsk filosofi och från konventionen om mänskliga rättigheter. Den grundläggande människosyn som formade organisationen går tillbaka till att värna om sin nästa, medmänsklighet och godhet. Det är värden som det i princip inte är möjligt att i stort vara emot. Det är grundläggande värderingar som vi alla är beredda att ställa oss bakom. Därmed är det inga som helst kontroversiella ställningstaganden, och därför uppkommer inget motstånd. I genomgången av förbundets handlingar möter vi inte heller några kontroversiella ställningstaganden. Tvärtom har förbundet snarare fungerat som utjämnare och uttolkare när perspektiv har kommit i konflikt. Den tydligaste frågan på det området framträdde i frågan om hur mäns våld mot kvinnor skulle tolkas och förstås. Det strukturella köns-maktspektivet förlorade inflytande samtidigt som förbundet presenterade en bok med andra perspektiv och förklaringsmodeller. Det perspektivet föll bättre in i den då rådande politiken och gav brottsofferjourerna en roll som stödjare för utsatta kvinnor.

Brottsofferjourernas Riksförbund har inte polariserat offer och förövare som olika personer. De har alltid betonat situationen i att vara utsatt för brott och vad den innebär på en psykologisk nivå. Även i den frågan har det gynnat organisationen att inte ta tydlig ställning. Man har på så sätt kunnat vara öppna för olika former av utsatthet och man har undgått att få kritik för att lågprioritera någon grupp.

Det generella budskapet om brottsoffers utsatthet har mer eller mindre varit konsekvent och lika genom alla år. Det har handlat om att den som drabbas av brott hamnar i underläge och behöver stöd för att hantera de psykologiska och

materiella konsekvenser som brottet inneburit. Till stöd för dessa brottsoffer har man drivit frågor om såväl ekonomiska och materiella rättigheter, som frågor om psykologiskt stöd och information i samband med rättegångar med mera. Den samlade bilden av hur brottet i sig skapar en otrygghet har lätt att vinna gehör. Den berör oss alla och i synnerhet när budskapet om brottsoffers situation presenteras i emotionellt laddade sammanhang. Idén om att otryggheten kan hanteras via stöd från medmänniskor appellerar direkt till generell och grundläggande syn på människors samspel.

Det som inte är lika uppenbart och tydligt i de enskilda diskussionerna om brottsoffers situation är att frågan om brott och utsatthet ändå förts över från att ha varit en fråga för samhället och staten till att vara en fråga för individen och ideella hjälpare. En person som utsatts för brott kan vara starkt psykologiskt och materiellt påverkad av det. Samtidigt är kriminalitet inte bara en fråga om enskilda, utan också en fråga om samhället och det sociala sammanhanget. Därmed är båda perspektiven giltiga: Både den tidigare synen, att brott och utsatthet är sociala problem, och den syn som vuxit fram med brottsofferjourernas framväxt, att brott och utsatthet innebär ett personligt lidande. Det som hänt över tid är dock att det individbaserade perspektivet kommit att dominera i den politiska debatten, i statens ekonomiska satsningar och i brottsofferjourernas ideologi och praktik. Ett perspektiv som ligger helt i linje med tidens anda och hur den även in övrigt dominerande synen på människor och samhälle utvecklas. Därmed är brottsofferjourerna i hög grad "barn av sin tid".

Slutligen bör det också nämnas att det i det studerade materialet från Brottsofferjourernas Riksförbund inte framkommer att någon "brukare" av organisationens tjänster drivit fram frågor. Offerskap försätter människor i underläge, det finns få exempel på egenorganisering av brottsoffer och offerrollen som sådan är en roll som de flesta raskt vill ta sig ur. Det kan vara förklaringar till varför inte brottsoffrens egna röster är tydligare i sammanhanget. Samtidigt blir det mycket svårt att veta om brottsofferjourernas verksamhet möter reella behov, eller om de möter de behov som de själva definierat. Utifrån det material vi haft tillgång till ser vi att behovet och erbjudande om lösning formulerats parallellt, att Brottsofferjourernas Riksförbund tagit och fått en viktig plats i brottsofferdiskussionen och att de för fram vad brottsoffer behöver.

Organisationens utveckling

Brottsofferjourernas riksförbund blev till i en tid när kriminal- och socialpolitik var i stark omvandling och när synen på människor och samhälle generellt genomgick en förändring. I den situation som skapades när välfärdsstatens institutioner inte längre hade full legitimitet lämnades ett utrymme för ideella och privata organisationer som inte funnits på samma sätt tidigare. I det utrymmet förde starka entreprenörer fram frågan om stöd åt brottsoffer utifrån en bred förankring i psykologiska förklaringsmodeller och i flera organisatoriska sammanhang

inom rättsväsende, kyrka, försäkringsbolag och studieförbund. Den frågan, och sättet den fördes fram i nära samspel med politiker, föll väl in ambitionerna om en ny kriminalpolitik, där också möjligheter till ekonomiskt stöd utvecklades och organisationen kunde få fotfäste.

Snart efter att organisationen bildats, 1988-89, fick den en god skjuts av den politik som drevs i det tidiga 1990-talet. Här hade regeringen stöd för sin politik genom förbundets idéer och informationsspridning, och förbundet gynnades av den förändrade kriminalpolitik som kom att drivas. Det gav förbundet mycket gynnsamma möjligheter att växa och etableras och tillsammans med de tidiga entreprenörernas målmedvetna och genuint engagerade arbete drevs organisationen fram. I tiden efter 1994 har organisationen fortsatt utvecklas i samma riktning och i takt med vad som varit giltigt för samtida organisationer.

Genom att parallellt etablera en stark inre sammanhållning och en bred yttre förankring fick förbundet en stabil grund i det organisatoriska landskapet. Genom att utveckla och sprida en väl sammanhållen bild av meningen med organisationen, en "kognitiv karta", upprätthöll man också förståelsen av organisationen. För den inre sammanhållningen arbetade man successivt med utbildning av de som var aktiva i organisationen, gemensamma material för utbildningar och konferenser, en tidning som spred organisationens budskap och så småningom tydligt definierade minimikrav för vilka föreningar som kunde ingå i förbundet. Steg för steg har organisationen konkretiserats och förtydligats, men man har genomgående bibehållit sina grundläggande perspektiv och uppgifter. Därmed har man varit konsekvent trogen sin kognitiva karta samtidigt som man följt sin samtid och gjort de arrangemang som en organisation i denna tid förväntas göra. Det innebär bland annat att definiera sin målgrupp, sätta upp kvalitetskriterier och standardisera vissa moment i arbetet.

Utvecklingen av Brottsofferjourernas riksförbund kan ses som en produkt av den samhällsutveckling som skett under de 30 år som organisationen nu funnits. Samtidigt måste man se till att organisationen inte bara "blev till". Den drevs fram genom intensivt, engagerat och målmedvetet arbete. Styrkan hos de första entreprenörerna har haft stor betydelse. Därtill har det varit av stor vikt att man konsekvent genom alla år arbetat med att parallellt upprätthålla en inre sammanhållning och en yttre förankring av organisationen och att man fortsatt följa med sin tid och göra de justeringar som behövts i olika sammanhang. Organisationens har under sin trettioåriga existens bara haft fyra ordföranden och två förbundssekreterare/generalsekreterare. Det innebär att det finns en stark personkontinuitet på de centrala positionerna. Kanske har det också haft stor betydelse för att man över tid kunnat ha ett konsekvent och samlat förhållningssätt?

Referenser

- Battilana, Julie (2006) 'Agency and institutions: The enabling role of individuals' social position', *Organization*, 13(5), sid. 653-676.
- Boreus, Kristina (1997) 'The shift to the right: Neo-liberalism in argumentation and language in the Swedish public debate since 1969', *European Journal of Political Research*, 31(3), sid. 257-286.
- Brottsförebyggande Rådet (1977) *Nytt straffsystem*. Stockholm: Fritzes.
- Carlsson, Ninni och Wennerström, Ulla-Britt (2010) *Utvärdering av stöd till brottsutsatta i Göteborg: Slutrapport*. Göteborg: Göteborgs Stad.
- Clark, John (1995) 'The state, popular participation, and the voluntary sector', *World Development*, 23(4), sid. 593-601.
- van Dijk, Jan (1988) 'Ideological trends within the victims movements: An international perspective', i Maguire, Mike och Pointing, John (red) *Victims of Crime: A New Deal?*. Milton Keynes: Open University Press, sid. 115-126.
- DiMaggio, Paul (1988) 'Interest and agency in institutional theory', i Zucker Lynne G. (red) *Institutional Patterns: Environment and Culture*. Cambridge: Ballinger Publishing Company, sid. 3-22.
- Dir. 2003:112. Uppföljning och utvärdering av Kvinnofridspropositionens myndighetsuppdrag ur ett könsmaktsperspektiv.
- Enander, Viveka., Holmberg, Carin och Lindgren, Anne-Li (2013) *Att följa med samtiden: kvinnojoursrörelse i förändring*. Stockholm: Atlas.
- Europaparlamentets och rådets direktiv om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättning av rådets rambeslut 2001/220/RIF (2012). Tillgänglig: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SV&f=PE%2037%202012%20INIT> (180308).
- Fligstein, Neil (1997) 'Social skill and institutional theory', *American Behavioral Scientist*, 40(4), sid. 397-405.
- Foucault, Michel (1972) *Vetandets arkeologi*. Staffanstorps: Cavefors.
- Gallo, Carina och Kim, Mimi (2016) Crime and Welfare Policy. *Oxford Handbooks Online*, New York: Oxford University Press.
- Gallo, Carina, af Sandeberg, Annika, och Svensson, Kerstin (in press). 'Victim support, the state, and fellow-human beings', *International Review of Victimology*.
- Garud, Raghu, Hardy, Cynthia, och Maguire, Steve (2007) 'Institutional entrepreneurship as embedded agency: An introduction to the special issue', *Organization Studies*, 28(7), sid. 957-969.
- Hall, Matthew (2010) *Victims and Policy-Making: A Comparative Perspective*. New York: Willian
- Hannan, Michael T., och Freeman, John (1984) 'Structural Inertia and Organizational Change', *American Sociological Review*, 49(2), sid. 149-164.

- Heckscher, Sten (1992) 'Fler i fängelse och längre straff - trendbrott i svensk kriminalpolitik?', *Svensk Juristtidning*. <http://svjt.se/svjt/1992/121>
- Helmersson, Sara (2017) Mellan systemskap och behandling: Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor Diss. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Helmersson, Sara (2017) 'Från röst till byråkrati – utmanade kärnvärden inom svenska kvinnojourer', i Linde, S. och Scaramuzzino, R. (red.) *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur, sid. 123-147.
- Helmersson Bergmark, Karin (1995) *Anonyma alkoholister i Sverige*. Doktorsavhandling. Stockholms Universitet.
- Enander, Viveka, Carin Holmberg, och Anne-Li Lindgren (2013) *Att följa med samtiden: Kvinnojoursrörelse i förändring* Stockholm: Atlas.
- Hort, Sven. E. O. (2014) Social policy, welfare state, and civil society in Sweden. vol. 2, The lost world of social democracy 1988-2015. Lund: Arkiv.
- Johansson, Staffan (2005) Ideella mål med offentliga medel: Förändrade förutsättningar för ideell välfärd. Stockholm: Sober.
- Jägervi, Lotta (2011) 'Brottsofferjourens roll i brottsutsattas berättelser', *Working paper 2011:4*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Jägervi, Lotta (2012) 'Doing qualitative interviews over the telephone', i Jacobsson, Katarina och Sjöberg, Katarina (red) *Pondering on methods. A variety of methodological concerns*. Lund: Media-Tryck, sid. 55-66.
- Jägervi, Lotta (2014) 'Who wants to be an ideal victim? A narrative analysis of crime victims' self-presentation', *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 15 (1), sid. 73-88.
- Jägervi, Lotta (2016) Villiga stödjare och motvilliga offer: självpresentation och identitetsskapande hos stödjare och brottsoffer. Doktorsavhandling. Lunds universitet.
- Jägervi, Lotta (2017) 'Narratives of Being a Helper: The Presentation of Supporters and Victims in Victim Support Sweden', *Victims and Offenders*, 12(5), sid. 800-819.
- Jägervi, Lotta och Johnsson, Eva (2015) 'Kollektiv identitet och hjälparroll i brottsofferjourer', *Socialvetenskaplig tidskrift*, 22 (3-4), sid.303-322.
- Jägervi, Lotta och Svensson, Kerstin (2010) 'Ett fall för brottsofferjouren - aktiva i brottsofferjouren resonerar om brottsoffers behov utifrån fallbeskrivningar', *Working paper 2010:2*, Lund: Lunds universitet.
- Jägervi, Lotta och Svensson, Kerstin (2013) 'Brottsoffers behov och jourernas möjligheter', *Research Reports in Social Work*, 2013:2. Lund: Lunds universitet.
- Jägervi, Lotta och Svensson, Kerstin (2015) 'Conceptions of gender and age in Swedish victim support', *International Review of Victimology*, 21(2), sid. 217-231.

- Klette, Hans (2004) 'Mänskliga rättigheter' i Lindgren, Magnus; Pettersson, Karl-Åke och Hägglund, Bo (red). *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Stockholm: Jure. sid. 107-110.
- Ljungwald, Carina och Svensson, Kerstin (2007) 'Crime victims and the social services – Social Workers' Viewpoint', *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8(2), sid. 138-156.
- Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny och Kalliokoski, Ann-Marie, (red) (2001) *'Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfångsundersökning'*, Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Martinson, Robert (1974) 'What works? - questions and answers about prison reform', *The Public Interest*, 35, sid. 22–54.
- Najam, Adil (2000) 'The four-C's of third sector–government relations: Cooperation, confrontation, complementarity, and co-optation', *Nonprofit Management and Leadership*, 10(4), sid. 375-396.
- Ny Demokrati (1991) *Partiprogram*.
<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/nyd/manifesto/1991> (180503)
- Prop. 1977/78:126 Om ersättning för brottsskador
- Prop. 1993/94:143 Brottsoffren i blickpunkten
- Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid
- Prop. 2000/01:79 Stöd till brottsoffer
- Prop. 2014/15:77 Genomförande av brottsofferdirektivet
- Rader, Nicole (2017) Building trust in children: How parents talk to children about safety precautions in Sweden. *International Review of Victimology*. 23(1), sid. 3–16.
- Ryding, Anna (2001) 'Tiden som retorisk resurs – om brottsofferjourners gränsättningar', i Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur, sid. 155-182.
- Ryding, Anna (2005) *Välviljans variationer: Moraliska gränsdragningar inom brottsofferjouren*. Doktorsavhandling. Lund: Lunds Universitet.
- Salamon, Lester M. (1987) 'Of market failure, voluntary failure, and third-party government: Toward a theory of government-nonprofit relations in the modern welfare state', *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 16(1-2), sid. 29-49.
- af Sandeberg, Annika & Ljungwald, Carina (2012). 'Brottsofferjourens självbild, målgrupper, och oberoende'. i Heber, Anita, Tiby, Eva & Wikman, Sofia (red), *Viktimologisk forskning. Brottsoffer i teori och metod* Lund: Studentlitteratur, sid. 317-336.
- Sekretesslagen (1980:100).
- Socialtjänstlagen (2001:453).
- Svensson, Kerstin (2002) *Brottsofferjourer och stödpersoner: en kartläggning av Brottsofferjourerna i Sverige 2002*. Lund: Lunds Universitet.

- Svensson, Kerstin (2006) Socialt arbete med brottsoffer: sympati, empati och organiserings. Stockholm: Carlsson.
- Svensson, Kerstin (2007) 'Victim support in a changing welfare state', *Social Work and Society International Online Journal*, 5(2), sid. 123-134.
- Svensson, Kerstin och Gallo, Carina (2018). 'The creation of an unsolicited organization: Victim Support Sweden', *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. doi: 10.1007/s11266-018-9978-x
- Tham, Henrik (1995) 'From treatment to just deserts in a changing welfare state', i Snare, Annika. (red.) *Beware of Punishment*. Oslo: Pax, sid. 89-122.
- Tham, Henrik (2001) 'Law and Order as a Leftist Project: The Case of Sweden', *Punishment & Society*, 3(3), sid. 409-426.
- Verschuere, Bram och De Corte, Joris (2014). 'The impact of public resource dependence on the autonomy of NPOs in their strategic decision making', *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43(2), sid. 293-313.
- Young, Dennis R. (2000) 'Alternative models of government-nonprofit sector relations: Theoretical and international perspectives', *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 29(1), sid. 149-172.
- Weick, Karl E. (2001) *Making Sense of the Organization*. Oxford: Blackwell Business.
- Weick, Karl E., och Bougon, Michel G. (1986) 'Organizations as cognitive maps: Charting ways of success and failure', i Sims, Henry P. och Gioia, Dennis A. (red) *The Thinking Organization*. San Francisco: Jossey-Bass, sid. 102-135.
- Åkerström, Malin. (1990) 'Dilemman i frivilligjourer: exemplen kvinno- och brottsofferjourer', *Research Reports from the Department of Sociology*. Lund: Lunds universitet.
- Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red) (2001) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Österberg, Eva (2002) 'Upptäckten av den oskyldiga människan. Brottsoffer som problem', i Bergenlöv, Eva; Lindstedt Cronberg, Marie och Österberg, Eva (red) *Offret för brott: Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Falun: Nordic Academic Press, sid. 9-24.

www.soch.lu.se

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
SE-221 00 Lund
+46 46-222 00 00
www.lu.se